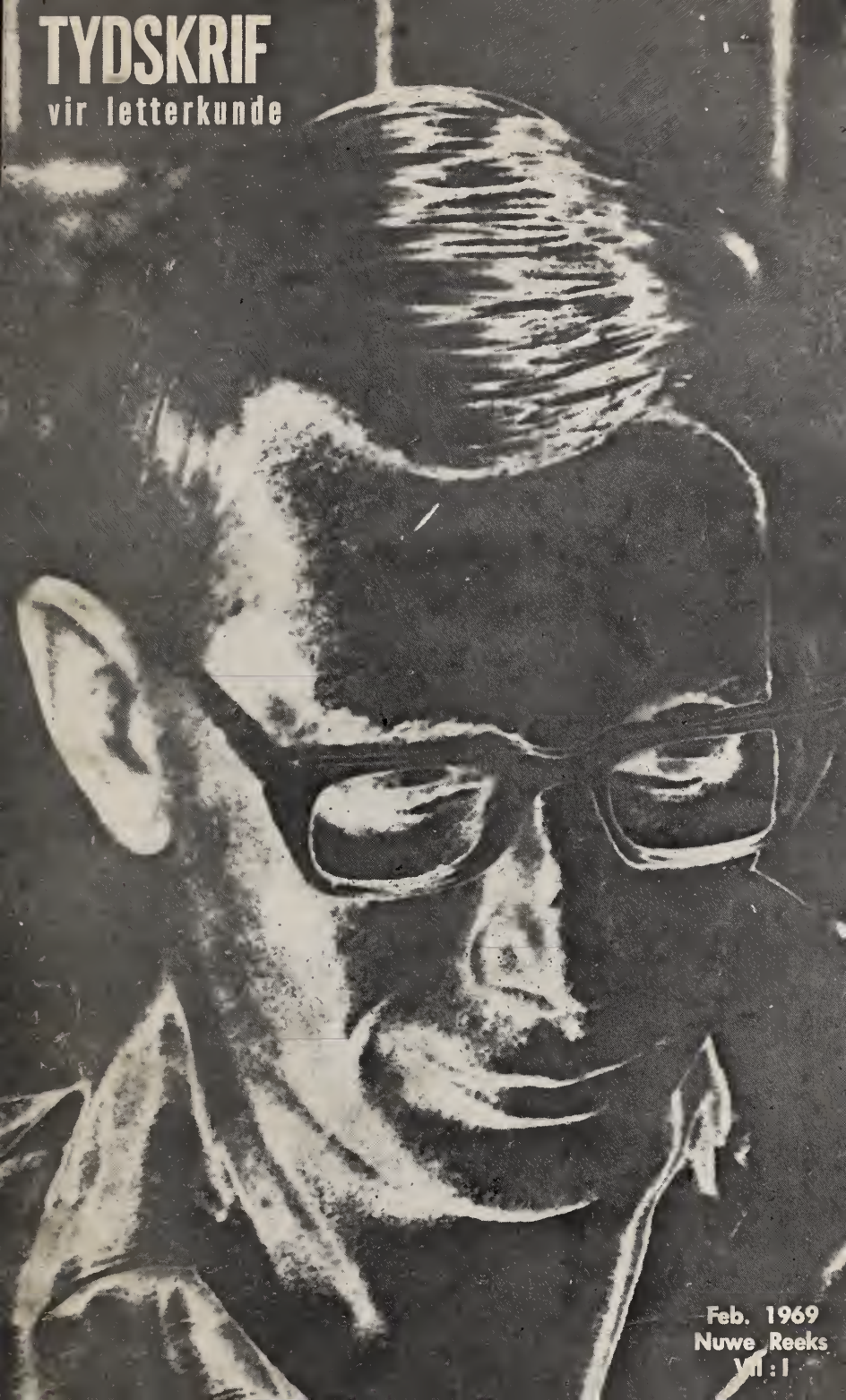
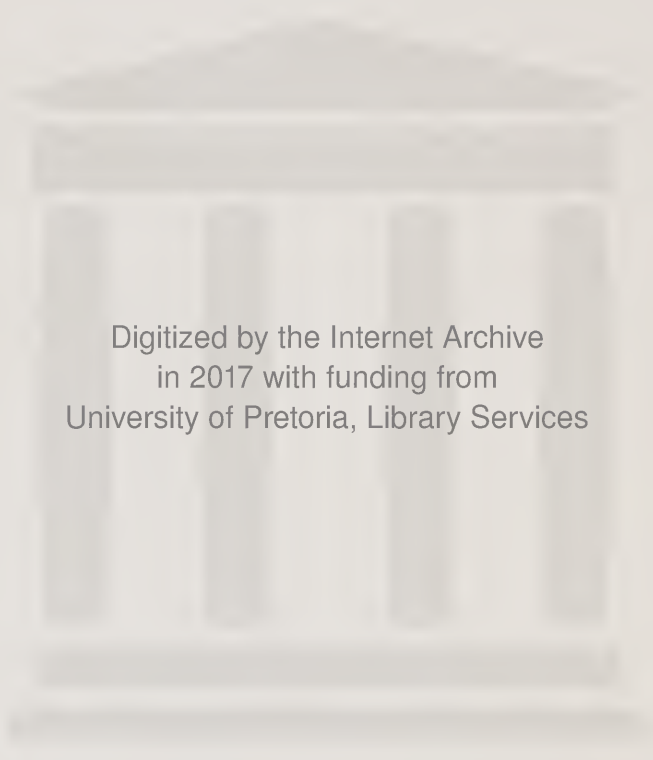

TYDSKRIF

vir letterkunde

Feb. 1969
Nuwe Reeks
VII : I

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
University of Pretoria, Library Services

tydskrif vir letterkunde

Redakteur: Coenie Rudolph

Skakelredaksie

*J. J. Brits, W. A. de Klerk, André Demedts, B. le Roux,
Joan Lötter, Koos Meij, Eben Meiring, Mie-jeanne Moelaert,
P. J. Nienaber, Z. J. Pretorius, P. D. van der Walt,
M. M. Walters*

Februarie 1969

Nuwe reeks VII : 1

REDAKSIE-ADRES:

Die Redakteur, Wenningstraat 24, Groenkloof, Pretoria.

L.W. Ongebruikte kopie kan slegs teruggestuur word as medewerkers 'n gefrankeerde kovert ingesluit het.

ADMINISTRATIEWE ADRES: (vir intekening, sirkulasie en advertensie)
Mej. S. Victor, Posbus 35057, Northcliff, by Johannesburg.

Intekengeld: R2 per jaar. Los nommers: 60 sent per eksemplaar.

VOORBLAD: DOLF VAN NIEKERK

Hierdie voorblad is moontlik gemaak deur 'n vriendelike
skenking van:
NASIONALE BOEKHANDEL

Menings wat deur medewerkers uitgespreek word, is nie noodwendig ook menings van die redaksie nie.

Die publikasie van hierdie tydskrif word moontlik gemaak
deur 'n jaarlikse skenking van:
DIE DEPARTEMENT KULTUURSAKE
aan die Afrikaanse Skrywerskring en van
DIE AFRIKAANSE PERSFONDSRAAD

I N H O U D

Bladsy

	1	Voordrag en letterkunde
Redaksioneel	3	Gebed om die sewe hemels
M. M. Walters	9	Ten huize van André
Mie-jeanne Moelaert		Demedts
Rosa Keet	12	Dit reën saggies vannag
Thijs Nel	14	As hy groot is, is hy sterk
Theunis C. C. Lombard	18	Hoe sal ek . . .
Marietjie Joubert	19	Vlieg my duif
Greta Sauerma	20	Auschwitz
Roger Pieters	23	La belle Hélène
	29	Boerneef
Linka Bruijns	30	Die eerste groot druppels
E. W. S. Hammond	33	Alfa
N. A. Liebenberg	34	Balkon
D. F. Spangenberg	36	Enjambement en voordrag
Ian Raper	41	In weduweestraat
Robin Hannelore	42	Droom
Willem M. Roggeman	45	Het graf van Bruegel
Marié Blomerus	46	Op soek na diamante
P. P. v. d. Merwe	48	Twee gedigte oor Louis
		Trichardt
Hewitt Visser	55	Durban
Vincent v. d. Westhuizen	56	Lugknikke oor Suidwes
Johan Preller	57	Huis
Roux Engelbrecht	58	As jy by my was
Stephan Bouwer	59	Die Terugkeer van mej. Du
		Buisson
Engemi Ferreira	68	Augustusboom
C. F. Rudolph	69	Versfeld se groot klein
		boekie
Marise Joubert	72	Die vaal beer
Ou Grietjie	73	Skyfies
	74	Boeke ontvang

VOORDRAG EN LETTERKUNDE

Deur kunswedstryde en allerlei voordragkompetisies het ons ou volkie nou die stadium bereik waar daar Afrikaners is wat kan voordra, en ander wat nie oor dié statussimbool beskik nie. Vra jy 'n student om 'n gedig voor te lees sal hy dadelik bloos en verskoning maak:

„Meneer, ek sal probeer, maar ek het nie voordrag gehad nie.”

„Maar ek het jou mos gevra om dit doodgewoon voor te lees!”

„Meneer, ja . . . maar mens moes dit tog leer doen het.”

„Hoeveel jaar het jy mondeling op skool gehad?”

Na die tien of twaalf jaar mondeling plus die drie ekstra jaar aan 'n onderwyskollege of universiteit kan hulle nog nie 'n gedig met vertroue voorlees nie. Hulle voel minderwaardig en dink voordrag vereis spesiale aangeleerde kunsies en allerlei geheime towerformules. Die voordraer is vir die meeste leke iets van 'n priester of dolosgooier. As die leek boonop verneem dat die spraakmense aan 'n *Gilde* behoort, sweef mistige beelde van die „donker” en geheimsinnige middel-eeue voor hom en hy weier om te glo dat 'n Afrikaanse gedig 'n blote leesopdrag in sy moedertaal kan wees.

Die priesterlike waardigheid van die voordraersvak blyk duidelik uit die volgende voorval: ek stel eendag in 'n gesprek voor dat die SAUK 'n simposium hou oor voordrag en oor die implikasies daarvan vir die uitspraak van Afrikaans en vir ons letterkunde. Die antwoord was in die hoogste mate ontmoedigend:

„Jy wil ons in die moeilikheid bring, nè? Dis *royal game* daardie, en hoe minder mens sê hoe beter.”

Maar het u al geluister as 'n man spesiaal afgesonderd word vir gedigte, hoe sy stem, sy intonasie en toon gewigtig en swaartillend word? Hoe die gedig nie meer doodgewone Afrikaans is nie maar 'n skoon en verhewe medium wat slegs met priesterlike waardigheid in die mond geneem kan word?

Nou moet ons almal erken: studie en oefening kan sake soos stemproduksie verbeter, kan mens ook sekere nuttige tegnieke leer bemeester. Maar daar is 'n veiligheidsgrens selfs vir stemproduksie. Ons wil nou nie hier verdwaal raak in argumente oor kommunikasie en die faktore wat 'n boodskap kan beïnvloed nie, maar ons moet darem ook toegee dat die manier waarop jy 'n boodskap benader die boodskap se totale informasie-inhoud beïnvloed. 'n Stem kan bv. so perfek gebruik word dat dit lei tot erosie van die boodskap. Die hoorder luister na die stem en nie na die „inhoud” nie.

Die vraagstukke van resonansie, die wanbegrippe i.v.m. klankgolwe, die misleidende metafore wat gebruik word in boekies oor spraakopleiding ens. is sake wat deur meer mense

as net die voordraers ondersoek moet word. Vertolkingskuns het net een verskoning om te bestaan en dit is die feit dat die letterkunde eerste daar was. Elders in hierdie uitgawe word daar juis gewys op 'n vertolkingsprosedure wat die struktuur van die kunswerk misken. Die letterkundige móét beswaar maak as die vertolking nie strook met die struktuurfeite nie. Maar die letterkundige en die skrywer kan ook luister as die vertolker sekere vals note aandui.

So 'n gesprek vereis kennis van mekaar se prinsipes, én kennis van die reëls waarvolgens boodskappe oorgedra word. Die verhouding tussen voordrag en letterkunde het 'n eerlike en openhartige gesprek nodig. Uitstel kan net tot wanverhoudinge lei. Letterkunde en voordrag is bondgenote. In die onderwys is daar kort-kort allerlei pogings om spraakopleiding as vak in te voer in laer skole en aan kolleges. Teenoor dié pogings staan daar die onmiskenbare aansprake van 'n vak soos die Kommunikasieleer wat moontlik net soveel aandag verdien. Wie gaan besluit wat waardevol genoeg is vir leerlinge en studente?

Die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns kan moontlik by 'n volgende taalkonferensie die klem op die mondelinge gebruik van Afrikaans laat val, waarby al hierdie betrokkenes dan aan die woord kan kom.

Na twaalf jaar mondeling behoort 'n intelligente mens tog al genoeg te weet om 'n begrypbare gedig so voor te lees dat ander mense weet wat die gedig sê. Voordrag en vertolking behoort die natuurlike toerusting van elke mens te wees. Praat is een van die natuurlikste handeling van die mens. Waarom moet hy dan so sukkel om 'n gedig te praat? Dis hieroor wat ons helderheid wil hê.

LETTERKUNDIGE PRYSE

DIE AFRIKAANSE PERS-BOEKHANDEL, Posbus 845, Johannesburg, se skrywerswedstryd sluit op 31 Maart 1969. 'n Bedrag van R1.000 is beskikbaar gestel.

TAFELBERG-UITGEWERS stel R5.000 beskikbaar vir die beste manuskrip wat tussen 1 Desember 1968 en 28 Februarie 1970 ontvang word. Volledige besonderhede kan verkry word van Tafelberg-uitgewers, Drommedaris-gebou, Leeuwenstraat 5, Kaapstad.

GEBED OM DIE SEWE HEMELS*

*En de Heere God dreef den mensch uit;
en stelde cherebum teen het oosten des
hofs van Eden om te bewaren den weg
van den boom des levens.*

Genesis 3 : 24

O grote Moeder Tiamat
open tog die deur
en lei my die sewe hemels binne,
want my hart sug om die vreugde,
na die geur van die jong godinne.

Wilon

Verwelkom my
soos een na 'n ou, ou reis,
verwyder die vermoënis
van die lang tog.
Maak alles weer lig
soos wind en lug
en rol die swaar klip weg
uit die pad na die sewe hemels.

Raqia

Die gloed van jou warm sonne
verdryf die doodsheid —
die koue en die klamte wat nog kleef
en maak die vensters oop
vir nuwe mane en meteore.
Ek wil vlieg na die glans wat wink,
aanloklik in my duisternis —
almal wat oë het, kyk
en sien nooit weer iets anders nie.

Shehaqim

Wys my die paradystuin
waar die verbode vrugte groei,
die boom van die lewe
waar selfs die gode aanloop en vertoef.
Oorsprong van die twee riviere
wat jou omsingel met hul seëninge
van melk en heuning
van wyn en soet olie.

* Uit 'n reeks „Ses gebede by modeverskynsels in die hemel”

Zebhul

Die tempel wag
met die altaar en die offerande.
Die strydwa jaag, onkeerbaar
soos die vol riviere —
swaai die hekke oop
op die bestemde tyd
en vul die fontein
oorlopend
met soet water.

Ma'on

Dra my voort
deur lofsange in die nag,
'n koor van sirenes, soet en sag, —
met dankbaar ver, in vergete duisternis,
die kreune
van dié wat met die oë sien
maar magteloos sug
soos 'n eunuch wat 'n maagd omhels.

Makhon

Ek wil die engele tart
wat die sekondes tel
en die minute toestaan vir ekstase.
Ek wil soos die feniks styg
op sewe vlerke,
gewigloos sweef tussen die sterre
oor blink riviere,
soos die vrug wat swel en swel en swel
en breek
wanneer dit oordadig ryp is.

Arabhoth

Dan sal ek die juweel van die lewe pluk,
tot 'n rusplek styg
tussen die versadigdes —
die dou lek soos 'n jong bok
die soet dou, towersap
wat dooies laat ontwaak —
nader tot die heilige troon
met die gefladder van gerubyn —
soos 'n larwe oopgaan in die lig —
myself sien
vlak in die aangesig
en sê: Naand Michiel.

DIE GEBED VAN SARAI TE SICHEM

BY DIE EIKEBOS VAN MORE

*Abram nu en Sarai waren oud en wel
bedaagd . . .
Doch Sarai, Abrams huisvrouw, baarde
hem niet. — Genesis*

In Abram se afwesigheid
kniel ek tussen die bome
waar jy O Groot Vrugbare woon.
Die hele dag sal ek offers bring
en in die nanag nog saggies sing
tot eer van jou, Dumuzi.
Ek giet die olie oor jou stene
my benedebuik en bene —
plaas jou hande op my hoof
versterk my vertrouwe in die ou geloof.
Want ek wat so vol drome was,
word 'n ou misnoegde mens —
van drome wat eers so vol was,
bly slegs één onvervulde wens.

Wanneer ek terugkeer na die woestyn
verdroog ek soos die sand
van hierdie kaal onvrugbare land
waarheen ons getrek het uit die groen
van die twee blink riviere.
O dat daar 'n dubbele vloed
van my Heer binne-in my kan woed
sodat ek ook kan uitbreek oor die walle
en vrugbaar word in groot getalle
want die lae land is sag en vrugbaar
maar bly onmagtig om te baar.

O ek smee vir ronde, vet fonteine
wat nie die einde van hul strome ken
maar die are krimp al kleiner
sonder dat hul die welling ken.

Moet ek dan net maar lewe
my oë stil sluit en gaan slaap,
soggens weer met sugte opstaan
en elke dag dieselfde paadjie skaap-
trap tot die woestynstof staan?
Moet ek steeds na binne tóé wees
en al my gedagtes droef en swaar,

moet ek vassteek voor ek aanland
by my drome, lank en diep bewaar?
Ag, wie sal vir die kinderlose vrou kan sê
sy moet haar hand tevrede
in so 'n leë noodlot lê?

Ek vrees die gode van hierdie streek
wil húl onvrugbaarheid op my kom wreek:
hul weet dat ek 'n onwillige gas
van die begin af op hul barre hoogtes was.

Daarom vlug ek tot jou, Dumuzi,
hier waar jy tussen die Eike woon,
dat jou krag, soos deur die skone Ishtar,
ook deur my ou liggaam stroom.
Jy wat uit droë bas die nuwe loot gebied,
gee dat 'n nuwe lewe
ook in my liggaam wortel skiet.

GEBED VAN YASÖDHARA

*But when the days were numbered then befell
The parting of our Lord — which was to be —
Whereby came wailing in the Golden Home,
Woe to the King and sorrow o'er the land,
But for all flesh deliverance . . .*
The Light of Asia

Die Oosterpoort staan oop vanmôre
want die glanspaleis is leeg —
Geen wag vra meer die wagwoord nie
en die weerklank van die wederroep
is stil tussen die torings. My hart is leeg
en eensaam oor my verlore prins Siddartha.
Hier in die maand van Chiatra Shúd
wanneer die mango's rooi word
en die asōka bot,
verdwyn my son agter die heuwels
en word die lentedae koud.

In my versteurde drome het ek reeds
die gerunnik van sy perd gehoor,
gesien hoe die juwele van die dagbreek
verdwyn uit die paleis,
gevoel dat sy kussings koud was
langs my. Maar u het my slaap
in die nanag lank en diep gemaak
sodat ek kon ontwaak onwetend
dat die sterre wat voorspel

gereed en reg gerangskik staan,
en dat hul glans
nooit weer sal skitter in my oë.

Ag Isvara, hoekom het jy toegelaat
dat hy die staalboog span
van Sinhahānu, hoekom het jy
sy swaard geslyp, die hings getem
sodat hy my wen voor al die ander?
Vir my die wit roos van hierdie land
het jy 'n huweliksbed gekies
wat nou vir altyd leeg staan.
Hoekom het die lot op my geval
wat nog jonk was met jasmyn
in my hare?
Hoekom het jy toegelaat
dat hy die sluier oopvou
maar die vrugte ongepluk laat hang?

Ag my prins, Siddartha — Sakyamuni!
Hoekom het hy my nie saam geneem nie?
Sal hy alleen onder die koue Bhodi-boom
snags nog van my warm liefde droom?

Om te dink dat hy van my af op kon staan
waar ek slaap in die sagte lig
van wierooklampe,
die delikate danseresse kan vergeet:
hul amoreuse lied en dromerige danse —
hoe ons gesus is deur die silwer vinasnare!
Met my het hy soet melk gedrink
uit die hande van my donker dienaressse.
O Isvara, ek sou hom leer
om die droefheid te vergeet
van hierdie wêreld.
Maar die nimfe van die woud
het die wind van weemoed
koud oor hom laat waai
en die Devas het gefluister van die siele
wat nooit rus nie, dat ook prinse
eindelik oud word en vergaan.

Toe hy deur die strate ry
met sy twee spierwit osse
en die stedelinge die palms swaai
en juig tussen die jakarandatrosse,
waarom moes een verrotte blom toe breek
één doring uit die malvakranse steek?

En jy het hom uitgelei
met doeke om sy voete, sag
sodat hy nie my slaap sal steur nie!
O wee my dat die Devas teen my draai
dat Siva my vernietig
en my drome onvervuld laat.

Die liefde sou ons heersers maak
oor die verganklikheid
maar nou het jy my aangerak —
O ek ween voor jou Isvara!

Nou sal hy sy sonpad loop
en die wêreld verlos van smarte
met sy duiweoë ánder seën
en inkruip in hul nuwe harte —
maar wie sal nog aan Yasōdhara dink
wat nou haar droewe weg alleen moet vind?

TEN HUISE VAN ANDRÉ DEMEDTS:

Het toeval was me eens te meer gunstig gezind toen ik André Demedts en Raymond Brulez kon ontmoeten op de maandelijkse vergadering van de Academie voor Nederlandse Taal en Letterkunde.

Te oordelen aan de moeilijke ligging van het gebouw en de stilte van de straat wordt er hard gewerkt. Van dat werk ziet de leek niet veel, tenzij de regelmatig gepubliceerde verslagen.

In ieder geval, we hebben de afspraak sô kunnen regelen dat het belangrijkste niet gemist werd. De Heer Demedts was nog op tijd om een vergadering te leiden.

M. Hebben de Vlaamse mensen een mogelijkheid om een bescheiden kennis op te doen van de Afrikaanse letterkunde?

André In de boeken die handelen over de literatuurgeschiedenis van de Nederlandse letterkunde wordt er altijd een samenvattend overzicht gegeven van de Zuid-Afrikaanse literatuur.

In de bloemlezingen die altijd werken van Noorden Zuid-Nederland bevatten worden er ook een paar gedichten van gevestigde Zuid-Afrikaanse dichters als N. P. van Wyk Louw, I. D. du Plessis, Leipoldt, Celliers e.a. gepubliceerd.

Verder verschijnt er regelmatig in de „Gazet van Antwerpen” een boekbespreking van Jan de Loof over Zuid-Afrikaanse werken. In zekere letterkundige tijdschriften worden ook studies van de Zuid-Afrikaanse letteren gepubliceerd.

Zuid-Afrikaanse tijdschriften zijn in de bibliotheken te vinden. — Ons „Tydskrif vir Letterkunde” is er ook bij — De radio en T.V. klampen doorreizende Zuid-Afrikaners aan en zenden deze interviews uit.

Met de Ambassade bestaat er ook een nauwe samenwerking. Al deze kansen stellen de bevolking in staat om Zuid-Afrika beter te leren kennen. Meer dan 50% van de mensen hier zijn pro-Zuid-Afrika.

M. Toch ondervond ik een verre gaande onwetendheid betreffende politiek en het leven in het algemeen. Het zijn vooral de rechtsgezinden die onbevangen staan tegenover Zuid-Afrika.

De anderen laten zich wel beïnvloeden door een algemene perscampagne die onvermeend in block anti is.

Om terug te komen in de literatuur. U weet veel over wat er in Zuid-Afrika op de markt is; wat denkt u over deze „nieuwe” strekkingen?

André Zoiets is onvermijdelijk en het is goed omdat het een confrontatie is met wat hier is en elders komt.

Het is vooral goed wanneer talent, vastheid en openheid samen werken om de uitdaging aan te pakken. Zodoende wordt er gekozen en verworpen. Toch zou ik zeggen dat er een hoeveelheid intellect nodig is om het ruggemerg te vormen. Naast deze groep komen nieuwe strekkingen als vertakkingen die meewerken aan de groei van het geheel omdat zij als scheuten het sap laten stijgen.

Wanneer het echter leidt tot een remming in de groei, wordt het nadelig. Maar dit gebeurt niet zo vaak. Het is eerder omgekeerd, dat de „hervormers” zich later bij de gematigden aansluiten wanneer alle polemieken ter ruste worden gelegd. Nieuwigheden dragen altijd een waarschuwing in zich.

Elke uitdaging moet overwonnen worden. Hoe het ook zij, het slechtste dat ons kan overkomen is om geen uitdaging meer te krijgen of, er aan te bezwijken.

M. Er komen regelmatig Vlaamse inzendingen in Afrikaanse tijdschriften. Waarom?

André Ik zou zeggen dat is vooral te wijten is aan een surplus hier en ook aan het menselijk verlangen om iets te presteren. Zij krijgen in Zuid-Afrika een kans, dus nemen ze die te baat.

M. En hoe staat het met de mogelijkheden van presteren hier in België?

André Er verschijnen veel tijdschriften voor jongeren. Wat meer gevestigde tijdschriften betreft, kan ik zeggen dat goede werken overal worden gepubliceerd.

Ook bestaat er een subsidië-politiek voor goede reeds verschenen werken. Er worden prijzen en prijsvragen uitgeschreven en vele steden geven ook jaarlijkse poëzie-prijzen.

De stad Eist-aan-zee bijvoorbeeld geeft jaarlijks een prijs van 10.000 F voor één gedicht dat uit 3 inzendingen per persoon wordt gekozen.

De Provinciale Academie voor Taal en Letterkunde en de staat geven ook prijzen.

M. Kunnen Zuid-Afrikaanse schrijvers hiervoor ook in aanmerking komen?

André Voor de staatsprijzen niet, voor de andere wel. Ik zou een nauwere samenwerking verwelkomen.

Deze kulturele uitwisseling heeft altijd een waar-
dering tot gevolg, en dit breidt zich uit.

Zo ook zou er een samenwerking kunnen bestaan
in verband met taalwetenschappen die bijvoorbeeld
de aanpassing van de spelling behandelen.

Het is een feit dat we WEDERZIJDs veel zouden
kunnen leren.

Hier in Vlaanderen volgen we met veel belang-
stelling de ontwikkeling van het Tydskrif vir
Letterkunde. We verheugen er ons in dat het voor-
uitgang kent. Wij hier wensen met liever dan,
wanneer gewenst, te helpen om de uitstraling van
de Afrikaanse kultuur en alles wat ze insluit in
ons land te verspreiden.

Inlichtingen in verband Mnr. Beck,
met prijsvragen: Directeur Int. Kult. Betrek.
Mins. Ned. Kultuur
Kortenbergen 158
Brussel 4

of Dr. Johan Fleerackers
Kabinetchef Min. van Ned. Kultuur
Secretaris voor Kultuurraad van
Vlaanderen.
Brussel.

ROSA KEET

DIT REËN SAGGIES VANNAG

dit reën saggies vannag
en vandag was 'n dag
van spelerige grassade
die wind my wind is mak-
gemaak deur die bome

gunsgenoot
en wag nou vir jou

groot varkore blom teer
op my vel
my mond is vol
heuning
die nag het in
my hare gestol

IN DIE AANDE

as ons in die aande
lê en fluister
vryf ons stemme
sag teen mekaar
in die duister
ons sabbat is 'n week lank
ons heiligdom 'n huis
ons vensters almal toegerank
'n wêreld in my vuis

LENTEREËN

ek kniel voor hierdie lentedag
want sy huil stil teen my skouer aan
met my pinkie in hare gehak
stap ons een ry spore
oor die warm sand
maak sagte juweelkissies
vol skulpe
soek pêrels tussen rotse
spoel ons tone
ons vingers
ons trane af

JY IS

jy is my slagaar my koelte in die somer
my vuurpan vol gloeiende kole in die winter
my beeste my kleinvee
my pers en purper stowwe
fyn linne met goudweefsels
skaapvelkaros
leesteken
nikotien
by jou wil ek 'n hooglied leer

VERTEL MY JOU SMARTE

vertel my jou smarte
vertel my die gedagtes van
jou alleen-wees
want ek is oud en ervare
beheb ook met my eie besware
teen alles uit die laagtes
gooi jou woorde
in die poele van my stilte
uit die vertes
en wydtes
van ál die rimpelinge
sal ek sin vir sin
my jeug herwin

'N SKUGTER LENTELIED

die winterdor appelkoosboom
trek oornag haar trourok aan
sy flerrie met die voëltjies
en lok die bye aan

dankie vir gister se lente
vandag se lente
more se lente

ek suig 'n korrel rooibruin grond
en hardloop kaalvoet in die modder rond
my hart trapsuutjie skaam nader aan jou

AS HY GROOT IS, IS HY STERK

„JY BLY NOU HIER NABY DIE HUIS, GEHOOR,” skree die ou vrou toe sy haar kleinseun se skoene vasmaak. „JY TREK NIE JOU SKOENE UIT NIE, EN AS JY HULLE UITTREK MOET JY HULLE NIE WEGSMYT WAAR NIEMAND DIT OOIT WEER KAN KRY NIE. MAAR JY TREK HULLE NIE UIT NIE, GEHOOR! EN JY KOM NIE NABY DIE PUTTE NIE, HOOR . . . EN MOENIE JOU KLERE SKEUR NIE . . . !”

Hy hoor nog die skreestem toe hy al tussen die lemoenbome hardloop.

„Ma skree altyd vir die vale hel,” het sy pa nou die dag vir haar gesê. „’n Mens sou sweer ons is almal doof.”

Gewoonlik loop almal sommer nog terwyl sy praat. Nes hy vanmiddag. Sy ruk en pluk nog aan sy laphoed toe hy losruk en hol. Sy skree nog toe hy al om die agterste hoek oor die christusdoring spring.

Dit is vandag warmer as wat dit vir dae was, anders sou sy ouma hom nie laat loop het nie. Dan sou hy weer soos gister en eergister in die kombuis moes speel waar sy ’n oog oor hom kan hou.

„Dis beter vir hom buite in die son,” het sy oupa gister probeer om hom uit die huis te laat ontsnap.

„NEE! VOLSTREK NIE. DIS TE KOUD.”

„Die sementvloere hier binne is kouer.”

„NEE! AS DIE VLOERE TE KOUD IS KAN HY OP ’N BOKVEL SIT.”

Die ou man het sy skouers opgetrek. Hy het sy bes probeer. Ouma se woord is wet.

Die paar dae wat hy in die huis moes bly, was hy soet. Hy wis dat as hy hom nie gedra nie, sy hom nie sou toelaat om buite te speel nie, selfs al kom ’n mooi dag. Of sy sou hom selfs met die karwats wat sy by oupa afgeneem het, bykom. Sy oupa het die karwats gemaak om die muile aan te jaag as hulle iewers heen ry, maar hy het dit nie eers eenkeer kon gebruik nie.

Toe hy nog jonger was, het sy ouma hom aan die kombuis-tafel se poot vasgemaak. En as hy werklik stout was, het sy hom in haar WORTROUP in die slaapkamer toegesluit. Dan het hy geskree en geskop maar selfs die vloekwoorde wat sy oupa hom geleer het, kon hom nie uit die kas kry nie.

Nie dat hy bang was vir die donker nie . . . hy het selfs van sy ouma se swaar reukwater gehou, maar die reuk van die mottegif wat sy altyd tussen haar klere hou, kon hy nie verdra nie; nou nog nie, want dit ruik soos die waenhuis waar hulle die doodskiste hou.

Die windpomp by die drinkwaterput staan stil. Vir dae het dit aaneen gekraak en gepiep. In die nag ook, want die wind het so sterk gewaai dat sy oupa die breek nie kon vasdraai nie. Die groot sementdam het vol geword en oorgeloop sodat die groen paddaslyk skoon weggewas het. En toe, verlede nag, gaan lê die wind en hou die gepiep en gekraak op.

By die windpomp hoor hy nie meer die geskree nie want dis te ver van die huis af.

„Sy skree erger as jy,” sê hy vir die windpomp. „My oupa sê so en hy weet mos. Hy bly al toeka saam met haar. Hy word ook moeg vir haar geskree, maar kan haar nie stop nie want sy het nie 'n breek soos jy nie.”

Hy probeer die breek losmaak maar dis te vas.

„Jy's droog,” mompel hy, „ek sal my oupa sê hy moet jou olie.”

'n Klompie blouduiwe skrop in die nat langs die damwal. Toe hy met die windpomp praat, hou hulle op met skrop, luister en vlieg weg. Hul vlerke fluit hoog . . . 'n hartseer geluid. Hy hou hulle dop tot hulle in die bosse verdwyn.

Hy kyk om. Die dam is tussen hom en die lemoenbome. Die huis is anderkant die lemoenbome. Niemand kan hom sien nie. Hy leun oor die lae muurtjie om die put.

Die put is vierkantig en die kante is groen. Die waterpyp verdwyn onder in die blink. Hy sien sy gesig daar ver onder, of is dit bo . . . Net 'n klein ronde kol op ronde skouers. Maar hy kan nie sy oë sien nie.

Hy spoeg. Die wit verdwyn halfpad in die donker.

Hy stap weg. Net die lemoenbome en van die struik in die tuin om die huis het nog blare. Die wind het alles verwaai.

Hier voor hom is die grysgroen en vaal van die struksy-bome. Hulle verloor nooit hul blare nie, net hul vye. Anderkant die lande is 'n donker vlek teen die wit van die bosse.

„Eendag sal ek nog uitvind wat se boom dit is,” dink hy. „Ek sal nie altyd klein bly nie. As ek een more wakker word, is ek groot soos my oupa. Dan sal ek deur die lande loop en kyk wat se boom dit is.”

As hy groot is, sal hy so ver van die huis af loop as wat hy lus voel, sonder om sy ouma te vra of hy mag, en selfs as hy haar sou vra en sy sê dan NEE! sal hy nog loop.

Onder die maroelaboom by die struksyve gaan hy sit om pitte op te tel. Hy sal sy oupa vra om dit oop te stamp. Die ander dag het hy self probeer om dit te doen maar het sy een duim met die hamer raakgeklits. Nou lyk dit asof die nael gaan afval. As dit nie so seer was nie, sou hy sommer die ander vingers ook onder die hamer laat deurloop het.

Hy hou van maroelapitte. Daar is nie veel onder die boom nie maar in die bokkraal is daar sommer baie wat die bokke geherkou het.

Langs die struksvybome verby hardloop hy om die waenhuis. Hy hou nie van die waenhuis nie maar aan die ander kant wil hy nie hê sy ouma moet hom gewaar nie. Sy roep hom dalk trug huis toe.

Die twee oumense sit op riempiesmatstoele in die son langs die huis. Sy ouma het 'n skottel op haar skoot waarin sy vir die hoenders mielies afmaak.

Hulle sien hom nie. Hy hardloop oor die donkiekweek na die bokkraal. Hy sleep die widdoringtak voor die hek weg en klouter sommer tussen die houtsparre van die hek deur. Dan trek hy weer die tak terug sodat die lammers nie kan uitspring nie.

Hulle blêr en hol na hom toe. Die sterte waai en hulle suip aan sy vingers. Dit kielie.

„Julle simpel goed, daar is tog nie melk nie.”

Na 'n ruk gaan lê die lammers weer in die son en begin hy pitte optel. Hy stop sy sakke tot hy niks meer kan inkry nie.

Dis lekker warm in die kraal. Plat op sy maag sit hy maroelapitte in 'n kring om 'n kraal te maak. Toe die pitte opraak, vat hy sommer van die bokmis. Hiervan is daar baie. Hy gebruik dekgras en widdorings vir die hek.

Die bokkraal is so 'n end van die huis af en lê langs die kerkhof. Net donkiekweek groei tussen die kraal, die kerkhof en die huis. Die kweek is seegroen met wit kolle waar die donkies daarop gedinges het.

Sy oupa het die kraal van widdoringtakke gemaak om die wilde katte en jakkalse uit te hou. In die een hoek is 'n afdak waar die bokke kan skuil as dit reent. 'n Kaffertjie wat kaalvoet loop en ook nie laphoed dra nie, pas die bokke op.

„Kan ek nie ook kaalvoet loop nie,” wou hy op 'n keer weet.

„NEE!” skree sy ouma. „JY SAL IN DIE DORINGS TRAP OF SIEK WORD EN DAN IS JOU MA VIR MY KWAAD.”

„Maar net as dit warm is ouma, groot seblieftog.”

„EK SAL JOU SÊ, SODRA JOU VOETE SO TAAI IS SOOS DIE KAFFERTJIE S'N, KAN JY MAAR SONDER SKOENE LOOP.”

Opgewonde oor sy ouma se belofte, bid hy elke aand dat sy voete kliphard en gebars sal wees soos die kaffertjie s'n as hy die volgende oggend wakker word. Miskien is sy ouma tog nie so kwaai as hy gedink het nie. Maar wanneer hy wakker word, is sy voete nog saf. Hy probeer langer bid maar raak op sy knieë aan die slaap. Toe gee hy maar op. Om so lank te bid is harde werk.

„My ouma lyk soos die groot rooi bul,” sê hy vir die maroelapitte en bokmis. „en my oupa lyk soos die grys kapiekahen wat altyd onder die lemoenbome skrop.”

Hy weet nie hoekom sy ouma soos die bul lyk nie. Ook nie hoekom sy oupa soos die grys hennetjie lyk nie. Maar hy weet dat hy van die hennetjie hou en dat hy bang is vir die bul.

Een keer het hy in die veld op die bul afgekom. Dit het hard deur sy neus geblaas, stof opgeskop en na hom gekyk. Toe stap hy weg en swaai sy stert om die lastige vlieë te verwilder.

Hy het verlig gesug toe die bul weg is en probeer ook om so hard deur sy neus te blaas. Maar dit het snaaks geklink al het dit die vlieë wat oor sy gesig loop, weggejaag.

Moeg om met die pitte en mis te speel, draai hy op sy sy en veeg die hele spul met een slag deurmekaar. Dan lê hy op sy rug. Die lug is oop en groot.

„Eendag as ek groot is, is ek sterk. Dan vat ek 'n klip en gooi dit so hoog dat dit die glas wat die lug daar bo hou, oopbreek,” dink hy.

En dit sal nie sommer een van die ou kalkklippe wees wat hier rondlê nie. Hy sal wag tot niemand hom dophou nie en dan gou die pienk kristalklip vat wat ouma se voordeur oophou. Daarmee glip hy dan by die agterdeur uit, spring oor die christusdoring en hol tussen die lemoenbome na die windpomp toe. Met die leer klim hy op die platform onder die groot wiel en dan gooi hy . . .

Op en op en op gaan die klip en die glas breek stukkend met 'n slag wat honderd keer harder is as die fluit van baie duiwe se vlerke . . . of die snork van die groot bul . . . en die klip word groter en groter soos dit op en op gaan . . . en dan kom die blou af.

Almal is bang, sy ouma ok. Maar niemand weet dis hy wat dit met die pienk kristalklip gedoen het nie.

Maar hoekom wag? Sy ouma en oupa sit nog buite langs die huis. Hulle sal nie eers agterkom as hy by die agterdeur insluip nie.

Hy klouter weer deur die sparre en sit die widdoringtak terug. Dan lê hy oop oor die kweek. Stil, op die punte van sy tone glip hy by die agterdeur in en met die lang gang af. Al sy oupagrootjies en oumagrootjies kyk hom van agter die glas en vergulde rame streng en kwaai aan.

Hy gryp die klip en storm trug deur die gang. Op die agterstoep gly hy en val by die trappie af maar is weer op om spoed op te tel sodat hy oor die christusdoring kan spring . . . maar hy land in die middel dat die dorings spat! Sy lip trek op, maar daar is nie nou tyd om te huil nie. Hy is mos groot en sterk.

Krappel draf hy deur die lemoenbome. By die windpomp staan hy stil. Dan klim hy met die leer op . . . hoër, hoër . . . hy kan al amper oor die lemoenbome sien. Maar miskien moet

hy nie nog hoër nie. Sy ouma gewaar hom dalk van die huis af.
Hy sal maar gooi.

Die klip blits in die son toe hy dit los. Sy oë klou daaraan
vas . . . dit val na onder . . . en verdwyn in die donker. Dan
skeur die blou.

Met sononder sit hy vas teen sy oupa op die trappie voor
die kombuisdeur. Sy ouma is agter besig om brood te knie.

„Oupa . . . ek is bang,” kom dit klein.

„Bang? Maar hoe lyk bang?” wonder sy oupa.

„Dis so 'n klein valetjie met 'n stompstertjie en hy sit
daar voor . . .”

Toe klap die voordeur in die wind.

THEUNIS C. C. LOMBARD

HOE SAL EK . . .

Hoe sal ek koel die water
met woorde uit die kruik kan skink,
dat jy weer altyd later
helder dit sien blink?

Miskien sal nog die dors besluit,
miskien die tenger glas,
maar immer in die silwer luid
sal blindelings my wese tas . . .

PANTOENS

Wat sal ek in my woorde dra
wat ek nie in jou oë lees?
Waar sal ek in die winde kla;
waar jy en ek die pyn nie vrees?

My seun lag drie jaar oud
die son in oor die tuin;
waar lê die vlaktes en die woud,
vol son en maan vir hom geskyn?

MARIETJIE JOUBERT

VLIEG MY DUIF

vlieg
my duif
oor onverkende waters
afgronde verstand
en prestasie
ruwe wêreld
wat jy met jou hande
ontdek
ontsluit

vlieg my duif
sodat jy jou eie
soet olyf
in die vreemde
gaan oes

maar jou voetholte
rus nie
en teen die aand
sal die strak
veiligheid
van my ark
my sagte liggaam
sy luik ontsluit
jou ontvang
jou koester
teen wrede
waters

OM LIEF TE HÊ

om lief te hê
— so sê hulle —
breek die dop van kindheid
oop
en erns en gewigtigheid
groeï daar úit.

nou wonder ek
hoekom word my vlees weer baba
my hande skoelappers
my voete sprinkane

wanneer jy my naam noem?

WISSELDANS

vòòr ons liefde
geryp is tot pyn

voor my lippe granate is
om te kneus
voor sy saad gestort is
soos bloed
voor die netelbos
van my hart
in syne verstrik

voor ons skepping wondbaar is
voor ons hande mekaar kruisig

verloor ons mekaar
genadiglik
in die wisseldans

DORPSDAM

rietbos bloekomboom
waar o waar
sonbesie waterlelie
is die vlindervreugde
van my onskuld?

grys lug
swart water
rou
oor my
begrawe jeug

AUSCHWITZ

Soldate het verlaas gedraal
by die hoop wat saggies asemhaal;
gesoek na stene, ringe, goud
aan hande naak en wit en koud.

Die strale van die aandson steek
die oë waarin 'n pynkreet breek;
'n hand het vloekend nog omlaag
twee rooie borste onderskraag.

Hulle het my oopgevlak
en my bo-kleed uitgetrek;
my juwele en my goud gesteel,
my klere onder mekaar verdeel!

Ek voel die brandpyn in my bors,
maar helderder dié koue dors;
nóg rooier as die weekveis bloei
die kolokwinte wat hiér groei . . .

REËN-DAG

Die son breek — 'n rooi-ooop wond,
die kuikentjies verdrink in die reën;
óns sing van die blomme wat spartel,
hul harte tjirp, voëltjies! Die roosknoppe
val uit die lug; die reën koer, wit motte . . .
Ons sterf in die vergeet-my-nietjies,
son bring jou sonneblomme!
Die dag kerm, 'n katjiepieping
wit en melaats.

DOOD

Die blomme was nóg soeter as
die patrys se vergruisde keel,
nóg rooier as die stukkende krop!
Net die spermselle het gespartel
dié vissies van bloed,
wat drup drup drup
oor die dooie rooivink,
dit lyfloos en heilig maak . . .
'n Padda se pootjies kruis
in klewerige aanbidding tot
die Wond, die Bewertjie, en die Skoenlapper.

JY

Die één dolfyn was twee vir jou,
nié duisend duiweborste en -kele
dié goue tonnel van harpe . . .
Die bloed van die dooie duif
was 'n hek in die foelie,
en engelborste
    die koelheid van jou hande.

NAG

Dit is soet en dit is nag,
voëltjies bid in die winter!
Nag aan my bors is 'n blou-oog krap,
in groen vlerke toegedraai . . .
Spermselle spartel in die blomkelke;
kikkewiet, my nag kom gou!
In jôu wit keel leef die blomme . . .

DINK JY SOMS AAN MY

(i)

In my wildste drome
dink ek aan jou warm oë,
aan die rooi blomme van jou niere
en die blou voëls op jou bors!
Jôu heupe koer witpens-motte,
jou borste word soene, sag en vol lag;
in jou oë slaap die kikkewietjies,
    en jou liefde is 'n snik . . .

(ii)

Wit kikkewiete fladder in my brein,
my oë bot perskebloeisels;
my hande rooi voëls
skree in die riet!
In sy mond tril 'n naaldekker,
    daar sit wit voëls op sy dye;
sy bene word lelies
sy borste vlinders
    en sy liefde
    die skreeu van 'n kind!

NABY MY BLONDE-KOPPIE

Embrio's, pienk pointsettias,
leef in haar oë rou en rooi
hyg haar asem in my mond;
en óns saamwees word 'n huilende blom!
Sy skreeu, 'n gewonde bewertjie, koud
en bitter lê haar borste op myne.
Die bloederige tonge van die kuikentjies
vreet dié gekneuste papawers;
ons snik en ons lag is die wit monde
van skoelappers.
Häär hande smEEK, en die rooi bloed
in haar mond
het 'n kermende lelie geword . . .

HIÉRDIE KLEIN HARTJIE

My hart word 'n rooi orgasme
mý asem 'n woud vol wyn en voëls;
en my hande kwetter duiwe
sag soos reën . . .
O, bring my die blou herte,
en die swak rugstring, wat diep is
en vol pyn
géé my die soen van die skoelapper,
en die soet kokkewiet se hartstog!
My borste skree
bekke van blomme,
en sý liefde is wit soos 'n skoelapper
se klou. In sy oë dans die herte,
Halleluja's vol pyn . . .

LA BELLE HÉLÈNE

Het meisje heette hem Freddy, ze was de eerste die het deed. Hij was streng conservatief opgevoed. Vader was ambtenaar, van de oude stempel. Redingotstijl. Bij het minste wolkje nam hij zijn paraplu mee. Eén kaartpartijtje in de week. Uitgezocht gezelschap in stamcafé met gestyleerde kelner. Nooit bedronken thuis. „Je naam is Alfred,” zei hij. „De naam zoals ze geboekt werd bij de burgerlijke stand blijft je bij voor het leven.” Niemand dacht er trouwens ooit aan hem anders te heten: bij zijn deftigheid paste geen andere naam. Steeds puntjes op de i. Haren netjies gekamd, van kleinsaf aan. Antwoorden met twee woorden. Na de school recht naar huis, boekentas onder de rechterarm. Niet spelen, geen kameraadjes, vriendelijk zijn met iedereen, een kusje op moeders wang en je huiswerk maaken. Straks zal vader het nazien.

Dan komt een meisje dat je Freddy heet. Een peiler uit je stevig geschraagde wereld gaat trillen. Je bloost, je vindt het meisje mooi, je ontdekt een nieuwe vorm van schoonheid. Je estetisch gevoel werd door je opvoeders weinig ontwikkeld. Je ervaart plots dat je een jongen van achttien jaar bent.

Achteraf zal vader zijn fatsoen verliezen. Veel later. „Het meisje is een hoer.” Het woord ontploft in zijn mond. „Haar moeder drijft een berucht café. En haar vader? Waar is haar vader? Wie is haar vader?”

Maar een jongen van achttien maakt niet de stamboom op van het eerste meisje dat hem toelacht en hem een kozenaampje geeft. Dat een eindje naast hem oploopt en lacht om een grap die er geen was, omdat hij nooit grappen verkocht. Omdat een ernstig opgevoede jongen het niet nodig heeft grappen te debiteren. En lacht omdat de fiets van de bakkersjongen omvalt en de broden over de straat rollen, omdat de politiemann een jongetje bij het oor trekt dat door het rode licht liep. Een meisje dat lacht omdat ze graag lacht. Hij wordt door de vrolijkheid aangestoken. Hij komt blozend thuis en moeder vraagt of hij gelopen heeft. „Je bent nochtans niet vroeger thuis. Er is toch niets met je?” Hij gromt dat hij helemaal in orde is en voelt plots hoe kil het deftige huis is en zijn hele opvoeding. Het huis waar nooit gelachen, geroepen, geschreid wordt. Hij gaat naar zijn kamer en vult een heel blad met haar naam: Elsie, Els, Elza. Doorstreept alle Elza's. Schrijft in groote, dikke letters zijn eigen naam over alles heen. Tekent hartjes met pijltjes er doorheen en voelt zich blozen. Zijn hoofd warm worden. En scheurt het blad in

duizend kleine snippers. Gooit de snippers in de kachel en begint verstrooid aan zijn versio: Ceasar sloeg zijn kamp, zijn tenten op.

Vader heeft zijn inlichtingsbronnen: „Iemand zag je gisteren met een meisje, zo laat, in deze straat. Een meisje met een blauw kledingstuk, een soort korte mantel.” „Een anorak,” zegt moeder. Hij kijkt haar wat bestraffend aan vanwege de onderbreking. „Een anorak. Een lichtblauwe broek.” Een broek, geen rok, denkt hij. Voelt Alfred. Een meisje draagt een rok, geen broek, zoniet wordt ze een ondefiniëerbaar, geslachteloos wezen. Iets onfatsoenlijks. „Een meisje uit je klas?” vraagt vader. Alfred knikt.

„Een meisje uit je klas. Ik loop niet erg op met die gemengde klassen. Die bestonden niet in mijn tijd.”

„In onze tijd studeerden meisjes niet,” onderbreekt moeder. „Of ze werden naar een pensionaat gestuurd. Naar een deftig pensionaat.” Ze leerden er pianospele, révérences maken, Frans en dansen.

„Ik loop er niet erg mee op,” eist vader het woord weer op. „Ik denk erover na je naar een college te sturen. Wat weerhoudt me ervan?”

Je chef, denkt Alfred, je liberale chef.

„Misschien naar een internaat in de provincie.”

Waar het niet so opvalt.

„Is het tenminste een meisje van deftige familie?”

Alfred knikt overtuigend.

„Hoe kan ze dan een broek dragen? Enfin, het is nu éénmaal zo dat je in een gemengde klas meisjes leert kennen. En die moderne atenea zijn ook niet zoveel zaaks meer. Sinds het onderwijs kosteloos werd studeert iedereen maar. Alsof het geld van die staat niet meer opkon. Vergeet niet dat je er nog maar achttien bent en niet so 'n schitterend student dat je er nog de meisjes moet bijnemen. En na het ateneum nog vier jaar universiteit.”

Wanneer vader spreekt zwijgen moeder en Alfred. Hij eet en luistert omdat het zo moet. En wanneer zijn gedachten van vaders monoloog afdwalen, dan is het zijn schuld niet. Elsie's lach wanneer de broden over de straat rollen. Misschien was ook het brood dat hij nu eet erbij. Elsie's lach zegende zijn dagelijks brood. Hy proeft haar lach en het brood smaakt niet meer so droog. Vaders vlakke spreektoon is decor, niet onaangenaam, neutraal, klanken, geen woorden. Niet tot hem gericht. Elsie's lach zingt in zijn mond, zijn keel. Hij voelt haar mond tegen de zijne en hij glimlacht. Voelt de glimlach en schrikt op omdat het niet past te glimlachen wanneer vader spreekt. Maar tot zijn verwondering is het stil in de kamer. Vader eet langzaam, kauwt langzaam, slikt de spijzen eerbiedig door, geniet van elke hap. Omdat dit dagelijkse brood de vrucht is van zijn dagelijkse arbeid.

„Wij hebben de eer U mede te delen . . .” Twintig keer per dag, twintig jaar lang.

Er is niets aan te doen, de schuld ligt bij het gemengd onderwijs in onze atenea, bij het kosteloze onderwijs. Hij kan Elsie niet verbieden naast hem op te lopen wanneer ze toch dezelfde weg op moet. Niet verbieden te lachen wanneer ze vrolijk is. Niet opmerken dat zijn naam Alfred is wanneer ze hem Freddy heet. Of zich losrukken wanneer ze hem bij het afscheid in de arm knijpt. „A demain,” kirt ze. Hij: „Cheerio, Good luck.” Gekke uitdrukkinge voor Alfred, niet voor Freddy. Ze vraagt hem uit over zijn familie en hij antwoordt zo neutraal mogelijk. Laat me Freddy blijven bij jou. Alfred is iemand anders, iemand helemaal anders, een wildvreemd iemand. Elke ontmoeting met Elsie voert Freddy verder van Alfred af. Twee jeugvrienden die van elkaar vervreemden. Alfred, vroeg bezonnen, rustig de door zijn opvoeders uitgestippelde weg bewandelend, Freddy uit de koers geslagen, happend naar het leven, als een hond naar de vliegen.

„Goede dag Freddy,” groet Alfred. Hoedje af.

„Hei, ch . . . Hoe heet je ook weer?”

Een paar dagen in de week duren de lessen tot halfzes. 's Winters is het dan reeds donker. Elsie huppelt haar schaduw achterna, struikelt bijna, grijpt zijn arm en bij vijf graden onder nul voelt hij haar meisjeswarmte. Er vallen bij Freddy barrières weg die bij Alfred nog bestaan. Zijn hand glijdt onder haar oksel en ontdekt de zachtheid van een vrouwenborst. Wat verder kust ze hem. Met open mond. Zijn lippen wijken verwonderd van elkaar.

„Nu vrijen we,” zegt Elsie, na een zeer lange kus waarvan hij de techniek niet meester is. „Iemand zal het op de muren schrijven: Alfred vrijt met Elza.” Heet me niet Alfred, iedereen, maar niet jij. „Je vader zal het lezen: „Alfred vrijt . . . Wie heet nog Alfred? Het kan alleen maar mijn zoon zijn die met die Elza vrijt. Ik moet zien te weet te komen wie die Elza is. Dan zal hij ontdekken dat mijn moeder een café houdt en dat ik geen vader meer heb. Heb,” verbetert se moedig en uitdagend. Maar hij luistert niet eens, Alfred kijkt over zijn schouder, schuift zich in hem, kijkt door zijn ogen. Vader en Alfred houden Freddy, die staat te vrijen met Elsie, een herbergmeid, in het oog. Beiden minderjarig. Het meisje door vele waters doorzwommen, hij argeloos, door haar verleid. „Misschien krijgt ze nu wel een kind,” denkt Freddy. Hij huivert in de vrieslucht.

„Waarom kijk je me zo aan?” vraagt ze. „Ben je niet blij. Nu zijn we anders, van elkaar. Ben je bang voor wat je vader zeggen zal?” Ze kust hem weer, op de neus, op de mond, op de kin, in zijn oor. Bijt in zijn oor. Plots is Alfred

weg, opgelost. Zijn mond vangt de hare op, hij rukt de rits van haar anorak open, vindt haar borst, na met vele knopen te hebben geworsteld en zij helpt hem niet. Achteraf denkt hij: geraffineerd liet ze me al het werk van de ontdekking. „Ik heb inlichtingen ingewonnen,” leidt vader zichzelf in. Niet nodig stilte te vragen door bescheiden tegen zijn glas te tikken.

„Primo: over het ateneum alhier. Niet meer zoveel zaaks. Veel jonge leraars die de oude, heilige geest doden. Die er eigenaardige begrippen inzake tucht op nahouden, die daarenboven hun lessen niet behoorlijk geven.

Secundo: over het ateneum van X, met internaat. Een select ateneum. Overschakelen naar het vrij onderwijs sou moeilijkheden bijbrengen omtrent homologatie van diploma.

Tertio: omtrent het meisje waarvan we vroeger spraken. Haar moeder is houdster van een café, een soort bar: „La belle Hélène . . .”

Moeder vertaalt terzijde. „De mooie Hélène” en krijgt een bestraffende blik toegewezen.

„Een café met bedenkelijke reputatie. Het meisje Elza is waarschijnlijk een onwettig kind.”

Moeder herhaalt en onderstreep: „onwettig”.

Alfred zegt: „Ik kan er niet aan doen dat we dezelfde weg op moeten. We lopen samen naar huis en dit is alles.”

Vader: „Ik bedoel er niets mee. Ik wilde je alleen maar medelen wat ik vernam.”

Ze is heerlijk, denkt Freddy. Het kan mij niet schelen wat haar moeder doet en wie haar vader is, of niet is. Ze is mijn Elsie.

Vader: „Ik weet dat je verstandig bent en wanneer ik je volgende jaar naar X stuur heeft het meisje Elza er niets mee te maken. Leraars die voetballen of in een dansorkest optreden acht ik niet bevoegd hun opvoedkundige taak naar behoren te vervullen. Een jazz-orkest!”

„Het geeft niet dat je weg moet,” zegt Elsie. „Volgend jaar moet je toch naar de universiteit. Daarom laat ik je niet. Het is niet omdat mijn moeder café houdt dat ik niet echt van je kan houden. Ik blijf je trouw. Voor eeuwig,” vult ze aan. „We zijn bijna negentien jaar en vriendinnen van mij zijn reeds gehuwd.” Els spreekt ernstig, een vrouw nu met verantwoordelijkheidsgevoel. „Wanneer je vader merkt dat het ernst is draait hij wel bij.” Freddy is nog te jong in zijn rol, in zijn nieuwe zichzelf, om even verstandig mee te praten. Een bakvis. Bij vrijen begint en eindigt alles. Nu spreekt Elsie te ernstig. Hij kust haar in het oor, hopen dat ze zal zwijgen. Zijn handen beginnen hun routine-onderzoek, maar Elsie speelt niet mee. Ze blijft koel, koud. Vrijen is geen doel.

Freddy vertrekt naar X en in zijn brieven vindt hij een evenwicht dat hij, tijdens de nu zeldzame ontmoeting, slechts moet bevestigen. Elsie is tevreden: Freddy houdt mannelijk van haar. Het zal haar niet vergaan als haar moeder. Het geschreven woord is wet. De geschriften van Caesar worden nog gelezen en vertaald, dus mag aan Freddy's geschreven belofte („wij trouwen wat vader ook zegt”) geloof worden gehecht. Wat moeder er ook over denkt. Moeder is van Elsie's tedere avontuur op de hoogte. Ze waarschuwde Elsie: Let op voor die deftige families. Ze vrijen maar trouwen niet. Maar ik ken die Freddy nie, misschien is hij anders. Wanneer jij het denkt zal het met hem wel in orde zijn. Maar let op dat je je vingers niet verbrandt.

„Hij dacht dat ik een kind krijgen zou omdat hij me kuste,” lacht Els.

„Hij leert het gauw genoeg. Die van mij was ook zo.”

„Ik let wel op,” zegt Els, „maar ik hou van hem.”

Elsie's moeder tuit de lippen en stuurt onwillekeurig een zoen de lucht in. Een mooie, verzorgde vrouw. Haar schoonheid lokt de klanten, haar wereldwijsheid houdt hen binnen de perken. „Die deftige families trouwen niet licht,” herhaalt ze en aait Elsie over het hoofd. „Je moet naar de kapper, je haar staat wild.”

Alfred viert het behalen van zijn diploma alleen. Hij stapt uit de trein, voelt geen lust om naar huis te gaan, dwaalt door de stad. Bekijkt zichzelf in de vitrines, zijn stijf boordje en zijn twee boeken in de hand. Voelt zich belangrijk. Loopt de weg op die hij elke dag met Elsie ging. Toen was ik een jongen, nu een man. Volgende jaar de universiteit. Blijft staan in het vrijershoekje. Loopt tweemaal voorbij „La belle Hélène” waar hij nooit eerder binnetrad. Noch in dit noch in een ander café. De derde keer gooit hij Alfred van zich af en duwt de deur open. Hitte en een vreemd parfum omarmen hem. Rode, diepe zetels; zware gordijnen voor de ramen. Hij durft niet opkijken naar de vrouw achter de toonbank die hem vraagt wat hij verlangt. Geen reclameborden voor dranken aan de muur. „Een Rodenbach,” zegt hij. Studenten drinken Rodenbach. Een hand met roodgelakte nagels plaatst het bedamppte glas voor hem. De vrouw moet Elsie's moeder zijn. Ze gaat zitten een paar tafels verder. Haar vingers dansen ritmes op het rode tafelkleedje. Dertig jaar, schat Freddy, ze kan niet Elsie's moeder zijn. Mijn moeder kleedt zich donker, ze verft haar haren niet. Ze draagt een bril met dun gouden montuur. Hooggesloten kleren.

„Diploma behaald?” vraagt de vrouw. Ik heet haar Hélène, denkt Freddy.

In gedachten Hélène. Hij knikt. Schraapt zich de keel. Zegt ja.

„Heerlijke dag,” zegt Hélène. „Gefeliciteerd.”

De vrouw is net iets te laag gedecolleteerd om deftig gekleed te zijn. Net iets te laag om Freddy te laten geloven dat ze Elsie's moeder is.

Misschien heeft vader toch gelijk: „La belle Hélène” heeft een bedenkelijke reputatie. Misschien is Elsie toch niet helemaal zoals het moet, denkt Alfred.

„Heerlijke dag,” herhaalt Hélène. Zijn glas is leeg. Studenten doen het geen halfuur met dezelfde konsumptie. Hij tikt tegen zijn glas. Met zijn ring waarin gegraveerd: A. van Alfred. Een A met heel veel krullen. Grootvader heette Achilles.

„Ik trakteer,” zegt de vrouw. Ze staat recht, rekt zich het lichaam, haar borsten springen op, haar vingers dansen ballet boven zijn glas.

„Maar niet met bier. Op zo 'n dag past iets bijzonders, iets pittigers.”

Alfred hoest bij de eerste teug, kijkt verontschuldigend op naar de vrouw die tegenover hem kwam zitten. Glimlacht fier wanneer hij het glas, bij de tweede teug, helemaal ledigt. Besteldt, wat luidruchtig, een tweede glas, ook voor haar, voor Hélène, maar zij weigert. „Ik betaal ook dit glas,” zegt ze, „ik heb er een reden toe.” Haar mevrouw sal tevreden zijn wanneer ze verneemt dat de verloofde van haar dochter hier goed ontvangen werd. Wanneer hij zijn glas neerzet blijven zijn vingertoppen rusten op Hélène's roodgelakte nagels. Rode bloempjes, denkt Alfred, die nu wat bedronken is. Voor de eerste keer in zijn leven. Telg van oud, deftig ambtenaarsgeslacht, in benevelde toestand, tegenover een mooie vrouw van rijpere leeftijd. Zijn vingers zoeken de zeldzame sproeten op haar voorarm. Wandelen naar omhoog, zoeken het nestje van Hélène's oksel, haar naakte schouder. Glijden af naar de gleuf tussen haar borsten.

Vader opent Alfreds brieven, die is tenslotte nog minderjarig. Hij lees luidop voor:

„Geachte Heer,

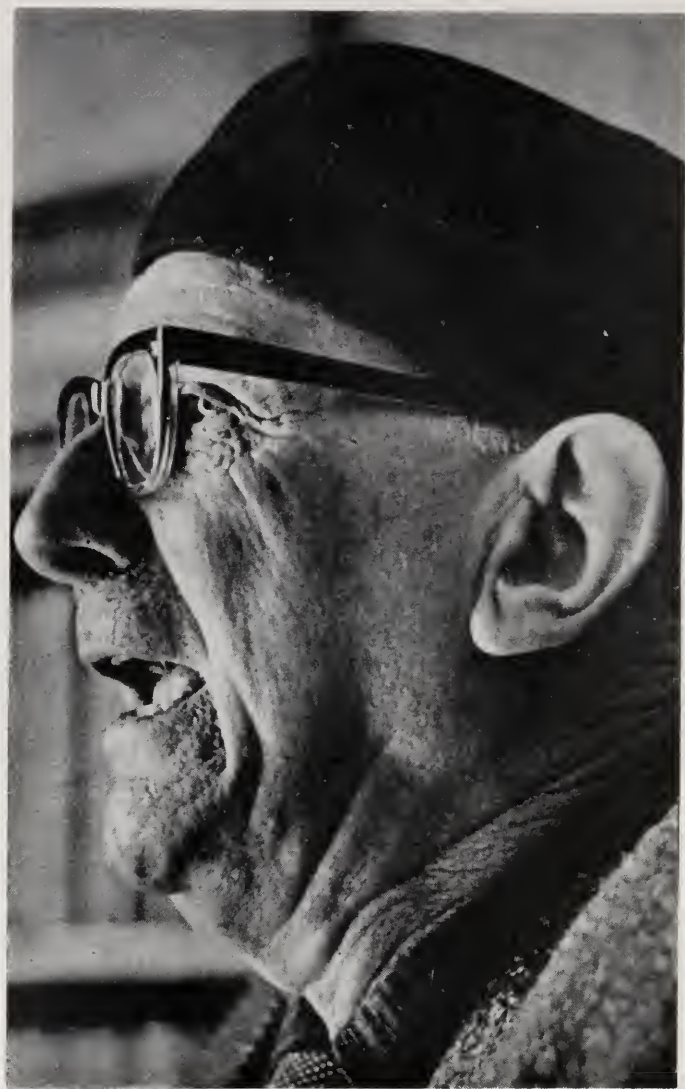
Hierbij heb ik de eer u te laten weten dat alle betrekkingen tussen ons, indien die ooit mochten hebben bestaan, verbroken zijn.

Hoogachtend,
Els Hoogwijk.

En grinnik.

„Goede stijl,” zegt hij. „Voor zo 'n meisje.”

Boerneef

BOERNEEF

*Ek dank jou vir jou menslike relaas
van stedelinge in 'n stad misplaas.
Wat anders is die lewe as 'n hunkering
verby die stoflike na 'n Boplaas.*

D. J. Opperman

Boerneef was oor 'n langer tyd werksaam en produktief as wat ons aldag beseft. Miskien loon dit die moeite om Boerneef weer 'n slag deeglik te lees. Hy het die volgende werke gelewer:

Pensie	....	....	....	....	....	....	....	1930
Boplaas	....	....	....	....	....	....	....	1938
Van my kontrei	....	....	....	....	....	....	....	1938
Van my kinderdae	....	....	....	....	....	....	....	1938
Stad en Land	....	....	....	....	....	....	....	1941
Vlettervlie en Koesnaatjie	....	....	....	....	....	....	....	1942
Sketsboek	....	....	....	....	....	....	....	1947
Teen die Helling	....	....	....	....	....	....	....	1956
Krokos	....	....	....	....	....	....	....	1959
Ghaap en kambro	....	....	....	....	....	....	....	1959
Malle mole	....	....	....	....	....	....	....	1962
Palissandryne	....	....	....	....	....	....	....	1964
Op die flottina	....	....	....	....	....	....	....	1967

Hy was ook medewerker aan die Tweetalige woordeboek. C. P. v.d. Merwe het 'n *Keur uit sy prosa* versamel en Ernst Lindenberg het 'n bloemlesing, *Tafelberg praat Krotaal*, uitgegee.

DIE EERSTE GROOT DRUPPELS

Die son vat-vat so aan Spitskop en eerbiedig sit hulle in Wildebeeskuil se halfskemer voorhuis. Die kleiner kinders op bokvelletjies voor hulle ouers se voete. Tant Hettie steek net die laaste lamp aan, gooi 'n doek oor die vergulde spieël en gaan dan stil met haar hande in haar skoot, links van die harmonium sit.

Hard breek die eerste swaar druppels op die sinkdak, op die gruispaadjie voor die deur, in die stof net buite die venster en op die blink rooi stoep. Die druppels spat hard soos iets wat werklik breek.

Oom Piet kom in. In die stilte van eerbied en afwagting sit hy sy Boeke op die tafeltjie regs van die harmonium neer en kyk terug na die deur soos een wat swaar beproef word deur die Hoër Hand. Hoe kán Hy verwag, as so 'n mooi bui val, moet 'n man nie op sy voorstoep staan nie?

„Hettie, stoot bietjie oop die gordyne agter jou vrou, dat 'n mens kan sien waar dit reën. Kom ons bid.”

Al die mans staan op, kyk vinnig na die venster voordat alle koppe eerbiedig sak.

„Liefske, hemelske Vader, hier is ons as sondaars vedag met 'n groot dankbaarheid in ons inneste voor U . . .”

Bewus van die sondigheid en klein voor die Almag word 'n dankgebed in kinderlike opregtheid opgestuur.

Na 'n paslike stiltetjie val tant Hettie in met „Prys die Heer”, met alle oë op die venster. En die wat langs die venster staan, beduie met die kop en oë vir die ander waarheen die bui dreig om te trek. Almal kry weer hulle sit.

Oom Piet vat-vat na sy bril in sy bo-sak en onthou skielik hy het dit vanoggend laat val toe hy dit sy plig geag het om die nuwe bankbestuurder te bel en té woes beduie het. Maar Satan het seker vergeet 'n bril is 'n bril al is dit ook die veewagter se Sondagbril. Dit was tog in elk geval oom Piet se oorlede vader se tweede laaste bril. Hy't dit twaalf jaar gedra en waarom sal dit nie goed genoeg wees vir vandag nie?

„My hart, waar's my preek dan nou?”

„Ag ou man, jy't seker die verkeerde Kerkbode paseerde grootkerk vir dominee terug gegee. Maar ek't mos vir jou sulke gedagtetjies daaruit neergeskryf, waar's die?”

„Tag vrou, jy skryf ok so binnensmonds.”

Oom Piet laat egter geen duivel se listigheid oorhand oor sy waardigheid kry nie, lees die hele Lukas 15, en gee veral aandag aan die gelykenis oor die verlore „pennie”. Verdeel dit dan in drie hoofpunte, die vrou word voorgestel as die Here, die besem in haar hand as die leraar, en elke biesie van die besem as 'n gemeentelid wat ook elkeen sy deel moet bydra.

„Daar sal nou geleentheid gegee word vir gebed, vrinne, en laat ons tog nie die Goeie Here vergeet in ons danksegging nie, want Hy't ons saak bepleit en al wat bullnoser, kraan, skrapeer en helikopter is, sien ek werskaf al klaar daar by ons grootpad se uitdraai. So 'n stukkie teer sal altevool baie help vir Fewewarie se grootreën wat nog moet kom.”

Dis nou byna heeltemal toegetrek en buite wissel die helder blitse en donderslae mekaar vinnig af — in die laaste lig kan duidelik die trek van die weer gesien word. Al wat pad is, is teen hierdie tyd seker 'n sloot.

Behalwe dat die reën en droogte en pad die hoof onderwerp van elke gebed vorm, is daar darem ook maar ander dingetjies wat elke man naby aan die hart lê.

By oom Koos-hulle waar dit 'n geval is van my kinders, jou kinders en ons kinders, voel hy baie na aan sy krose, en so sal elke gebed van hom sy grootste bekommernis openbaar: „Here wees tog met die kinders van ons wat derduisende myle van ons verwyder is en die wat onder onse voete speel . . .”

Hierdie saak voel oom Daan Soutput kan die vrouens maar oor bid, maar sy probleem is van die hoogste nood, en op die stert van oom Koos se skaars hoorbare „amen”, val sy stem hard, tussen ons. „Here ek weet jy bemoei jou nie met nonsies nie, maar Here, ek pleit vedag tot die dood toe. Jy kan self daar op my werf gaan kyk, en op die lusernlandjie skuins agter die huis. My veetjies is nog net die frame en die handles, Here . . .”

„Ag Here ons dwaal so af en is so vuil en vol sône, vêrplie net sis pompiere wat in die wind rond waaai . . .” Oom Hendrik Diepkuil voel baie sterk oor die afdwaling van sy volk vandat sy vrou vir hom op die koerant ingeteken het. Dan volg ook sy dankbaarheid vir die reën.

Oom Swart Albertus bid vir almal hier teenwoordig — buurman, buurvrou, jongmens, oumens en suigeling, ja elkeen wat die uiteenlopende behoeftes ook mag wees, sy hande eerbiedig vol ootmoed voor hom gevou, hyself laag vooroor gebuig, nederig voor die Almag; maar later gesels hy sommer lekker met gehakte duime om sy kruisbande of aan die beduie in die rigting van die persoon onder bespreking.

Klein Vaal Albertus, nog net so 'n raps oor die twintig, bid altyd net so knap na sy pa; so kort en paslik, eintlik net 'n opsomming van sy pa se gebed.

Dan staan die gasheer se dogter op om die slotsang te begelei en tant Hettie gee so 'n treetjie vorentoe vir die insit.

Almal gaan dan vir 'n wyle stemmig sit.

En dan van die middeldeer se kant af:

„Nôi, die koffiewater kook.”

„Ek kom Mieta! Is Saliëna ôk hier om te help?”

„Ja Saliëna is ôk hier, maar so bra dig.” Saliëna kry net 'n halwe geluid uit as die nôi die kombuis indraf.

„Saliëna minnie mit die nôï-goed sta 'n praat nes 'n vrot lap wat skeer nie, kênd.”

Die jongvrouens help met die bediening van tee en koffie en die dogters dra borde soetkoekies en karringmelkbeskuit aan.

Die mans koek saam om die vensters en op die nie te groot stoep nie, elkeen om te kyk wat die weer na sý kant toe doen, dankbaar vir lig van die laaste skemering.

„Ag ou swaer, ek het waarlik moeite gehad om na jou voorlesing en oordenking te luister, die duiwel was vanaand weer só lastig.”

„Ou At man, ons almal se oë was maar bytoekant.”

„Dis nie dit nie Piet. Ek is mos besig om die ashoop weg te ry vandat ons aangebou het. Man, nou kom sukkel Satan mos met my om vir my te sta 'n vertel waffer papperasie dit gaan afgee as die bui nou oor die huis gaan trek en ek oormôre verder wil as wegry. Maar later het ek darem rustiger na jou geluister.”

„Hoe só, At?”

„Nee, ek het vir Satan gesê as hy niks anders te doen het op hierdie Saterdag laatmiddag nie, kan hy maar die trekker en sleepwa vat en die as wegry vóór die buitjie dalk daar aankom, dan sal hy moeg genoeg wees om môre op die Sabbat ôk te rus.”

'n Knipoog en 'n joviale klap op die blad: „ek hoop net jy het hom ôk gesê waar jy altyd die trekker se sleutel hang.”

Van oom Jaap wat nie sal praat as hy nie direk aangespreek word nie, word verneem waar hy die laaste veld gekry het. „Hel ver”, is al antwoord.

Een van die weinige boere wat nog nie reën gekry het nie, is oom Daan. „Ja-nee, al reëntjie wat ek gehad het, was die ou buitjie wat oor die boonste punt van Soutput se buiteveld getrek het. Was so yl ek kon Jans'burg daardeur sien.”

„Haai Daan man, jy moet net moedhou. Nog net vemôre oor die streepnuus het hulle gesê die groot reën kom nog. Ja, die Here het my werklik ryklik geseën: my diere moet al paaie deur die weiding vreet om by die waters te kom.”

As oom Piet eers aan die woord is, keer niks. Hy is nou net saam met dominee terug van die sinode af. Daar was soos hy dit self stel: „van moederator na messelaar”, want onder sy boerderypligte deur bou hy vir sy dogter en skoonseun mos 'n nuwe huis!

„Haai Babs-mens, weet jy nie of Rudiger dalk pers knope aanhou nie? My Giel is nou nege maande oorleë, en sien, nou wil ek nie meer so swaar rou nie. Ek het vir my 'n ou lappie pers goed gekoop vir 'n rokkie; nou wil ek so graag mooi pers knope hê, so „ninepence”-grootte.”

As ete, drinke en prate opdroog, word 'n paar afkondigings gemaak.

„Die volgende wyksbiduur' sal by broer Daan op Soutput gehou word, die eerste Saterdag van volgende maand en suster Hester van Platkuil het tog net 'n ou persoonlike versoekie — het iemand tog nie vir haar 'n ou Ingelse Bybel nie, want as hulle saans huisgodsdienst hou, is die ou kleintjie tog só lastig om die Bybel by haar ou man in die hande te kry, en hy sal dit tog net skeur hy's nou net nie tevrede met 'n ou Huisgenoot of so nie. Nou't sy net gewonder of iemand tog nie vir haar kan help nie.”

En deur dit en oor dit alles die reën, groot druppels op die sinkdak.

E. W. S. HAMMOND

ALFA

Afeindigend met
fugas van Bach,
nag, sigaretstompie,
'n bietjie reën en ek
en in my oë wat by
kwikge vulde lampe
verby kyk
jy
wat oor die wolke lê
gespan oor my wêreld
soos 'n nat kombers.

DIE EINDE

Die wesson val deur die oë
swart en uitgeteer.
Die weswind waai laag,
bloedbesmeer
is die wesson en geboë.
Oud is die weswind en
horingkoud.

BALKON

Hiér vanuit die roet en die rook
my vuil gehuurde klein oog
sien ek niks meer dan 'n verderf wat blom
op gekraakte dakteëls die jare se grys vernis en mos
'n engheid wat op my bly aanspraak maak
daarom roep ek tot jou met geslote oë
Jy, klein sonnetjie vere, nagtegaalstem uit my dorp
wat wip oor hiërdie verknorsing van traliewerk op ou geroeste
sink
neem my saam, neem my weg na 'n vergesig.

SKEMERKELKIE

Vandag het ek nie weer my gedagtes laat vlieg nie
dit is tog net 'n soeklig in jou hande,
'n houvas, waarmee jy my rondjaag soos 'n voortvluggende
daarom sit ek nou hier soos 'n gewapende
'n soldaat tot in sy oogwortels slaggereed
en ek wag vir die skemer se donker hoeke
waaruit jy my dun stiltes gaan betrek met wissel beelde
Van vroeg af gaan ek jou voorlê met Bach en 'n goeie likeur
die aanslae van jou aanhoudende dringendheid afweer met 'n
sterk drankie
totdat jy brandende lê tussen die as van jou sentimentele briewe
op my môre sal jy nie weer in stap soos 'n dief nie
want ek het jou reeds vaarwel toegeroep
gegroet, soos één wat nie terug gaan kom nie.

PARTYJTJIE

As dit dan my aand van swye is
by wie het ek my bors oopgebreek
sodat julle kon in gaan om my voorkoms met 'n storm te
vergelyk?
of watter stil meer het ek die fundamente van oopgeruk
dat julle nou met emmertjies vol water na my kom?
Pardon sielsverwante, ons sluit nie aan nie
want vanaand is my oesaand, die inhaal van 'n waarheid
eensaamheid ken nooit sy eie diepte
totdat sy pad gelyk gemaak is
daarom is julle 'n trop tjankende wolwe
en verlaat ek hiërdie geselligheid as 'n vluggende.

KALWERLIEFDE

Wat sal ek vra van hiërdie uur
waarin my eensaamheid word
soos 'n eiland van lig
sal ek aandrang op die vlugtigheid van 'n gier
of my bors omskep tot 'n park van rus
vol van singende bome

Of sal ek na jou kom, moeder,
jy met die kennis van 'n padvinder
sodat jy by my liefling kan pleit
vir 'n man wat doof geword het
sonder die lag van sy lewerikie

Néé, nee by al hiërdie begeertes bly ek gebonde
aan 'n ou wond wat nie wil genees nie
daarom sal ek net dit begeer
dat hierdie engte deel van 'n ritmiese eenheid word
'n sistematiese verby gaan van seisoene.

ENJAMBEMENT EN VOORDRAG

Ek is nie ten volle vertrouwd met die teorie of praktyk van poësievoordrag nie. Daarom is dit in alle beskeidenheid dat ek as prosodis (d.i. iemand wat die versreël as metriese eenheid bestudeer) tog 'n mening wil uitspreek oor 'n sekere aspek van ons gangbare voordragkuns wat na my mening enigsins in stryd is met die gedig as metriese kunswerk bestaande uit versreëls as metriese eenhede. Ek het hier verskeie radiovoordragte in gedagte, o.m. voordragte van oorlede Philip Grobler van „Die Hond van God” en sekere sonnette van N. P. van Wyk Louw, asook die meer onlangse voordrag van „Die Swart Luiperd” van dieselfde digter deur dr. Jan Schutte. In die besonder verwys ek na die myns insiens ongelukkige gebruik in dié voordragte om in gevalle van enjambement gewoonweg oor die verseinde heen te lees na die volgende reël toe sonder om aan die rymwoord die nodige klem te gee wat hy verdien as rymwoord en as afsluiter van die reël (as metriese eenheid).

In die gelykmetriese, rymende gedig word die versreël tot metriese eenheid gestruktureer deur 'n vaste aantal versvoete per reël (bv. vyf jambiese voete in die sonnet) en deur 'n afsluitende rymwoord. Wanneer die einde van die versreël nou terselfdertyd ook die einde van 'n sin is, is dit vanselfsprekend dat daar aan die verseinde 'n besonder markante pouse sal wees en dat die eenheid van die versreël buitengewoon beklemtoon word; vgl. die volgende strofe uit „Die Swart Luiperd”:

My pad is self die ding wat trek:
hy dwing die voet om voort te gaan —
moet ek sy naam wat sluimer, wek?
durf jy nou luister en verstaan?

Omdat so 'n procédé, indien konsekwent toegepas, op die duur 'n alte groot eentonigheid in die hand sou werk (en om 'n menigte ander redes, o.m. ter wille van ekspressiwiteit) gebruik digters dikwels enjambement, d.i. hulle laat „die sin nie eindig met die laaste woord van die vers nie, maar oorloop in die volgende vers”, (A. P. Grové: *Woord en Wonder*, 1963, bl. 46). Vgl. die volgende reëls uit strofe 10:

ek is 'n swart gesteente, en uit
straal niks, en al wat gloed
van binne is, is toegesluit.

Enjambement verdoesel dus enigsins die eenheid van die versreël en die prominensie van die rymwoord. Om nou egter in die voordrag sonder die geringste pousering oor die verseinde heen te lees en die metriese eenheid van die reël en die

belangrikheid van die rymwoord as afsluiter heeltemal te neger, sal onwenslik wees. Ons moet immers onthou dat enjambement 'n konflik of spanning verteenwoordig tussen die versreël wat as metriese eenheid gelees wil wees en dus 'n pouse aan die verseinde verlang, en die sin wat oor die verseinde heenvloei. Die feit dat die sin deur die verseinde „onderbreek” word sodat woorde wat sintakties en grammatikaal bymekaar hoort, tydelik deur die verseinde geskei word, moet noodwendig 'n sekere spanning teweegbring. *En die voordraer moet hierdie spanning of konflik in sy voordrag realiseer.* Dit sal hy kan doen deur ten spyte van die enjambement die rymwoord met soveel klem as moontlik uit te spreek en dit effens te rek — sonder om asem te skep — voordat hy met die volgende reël aangaan. (Kyk H. A. Mulder, *Laaste Opstelle*, 1961, bl. 35, en F. Lockemann, *Das Gedicht und seine Klanggestalt*, 1952, bl. 130-131). Hierdie rekking („*Dehnung*”) van die slotwoord — asook die momentele pousering of aarseling aan die verseinde wat daardeur teweeggebring word — het die volgende implikasies: (a) Deurdat dit die rymwoord beklemtoon en sodoende 'n mate van eenheid aan die versreël gee, verseker dit dat ons die gedig as *gedig*, as *vers* lees en nie as *prosa* nie; (b) Die groter klem op die slotwoord en — weens die momentele aarseling aan die verseinde — ook op die woord aan die begin (of naby die begin) van die volgende reël, lei daartoe dat dié woorde (en dus hulle betekenis) besonder benadruk word. Digtars plaas dan ook dikwels sleutelwoorde in dié posisies. Die hele kwessie van die hantering van die verseinde met enjambement word mooi saamgevat deur R. Thomas: „As infants we tend to chant our verses; we pause for breath at the end of each line without regard to the sense of the words. Later on it is pointed out to us that the sense frequently runs on from one line to another (this is called *enjambement*): we then tend to fall into the opposite error: we ignore the structure of the line altogether. It is not easy to describe the correct procedure. Where the sense runs on there is in fact no pause for breath, yet the end of the line must be felt. I can only suggest what may possibly be described as a *savouring* of the end-word, achieved by an infinitesimal pause *without taking breath*. In this way the full significance of both the preceding phrase and the succeeding one may be felt.” (*How to Read a Poem*, 1965, bl. 42). Ook R. Mayhead onderskraag hierdie standpunt emfaties in sy *Understanding Literature*, 1965. Hy verklaar: „The great test of a speaker of poetry is his ability to deal with run-on lines correctly”, en n.a.v. die enjambement „Despair behind, and death before doth cast/Such terror” in 'n gedig van John Donne skryf hy: „Suppose we speak the words without making the slightest pause after 'cast'. This reading does preserve the shape of

the sentence, but it is open to one very serious criticism. If we speak the words in that way, we are speaking them as though they were part of a piece of prose, whereas Donne happens to have written a poem. In slurring one line into the next, we would be deliberately ignoring the fact that the line, from the point of view of metre, is a complete whole, a complete series of five feet. You may argue that the only way to bring this out when reading the line aloud is to treat it as an end-stopped line, a treatment which is obviously ridiculous. The correct reading of the line is midway between the two extremes. We must make a pause, though only a very short one, after ‚cast‘, because it is the end of the line, the end of a complete series of feet, and there must be some kind of break to show that it *is* the end of the line. But the break in this example cannot be a long and decided one; and, above all, the pitch of the voice must be kept up, just as though there were no pause after ‚cast‘ at all. The voice is kept up on ‚cast‘, there is a moment's hesitation, and then we come down on the words ‚Such terror‘ (bl.122 - 125). Mayhead wys verder daarop dat, aangesien „the rhyme is meant to be heard, the reader must linger over it sufficiently for it to make its effect“ (bl. 126).

In aansluiting by hierdie kritici en ook by kritici soos Paul Valéry en Ivor Winters (vgl. lq. se opstel „The Audible Reading of Poetry“ in sy *The Function of Criticism*, 1962) wil ek dus pleit vir 'n meer formele, gestileerde poësievoordrag waarin die voordraer nie sal skroom om die maat (metrum) van die gedig tot sy reg te laat kom nie, en om die reël as metriese eenheid so veel as moontlik — selfs teen die enjambering in — te probeer handhaaf nie.

Ongelukkig is die hele saak verreweg nie so eenvoudig soos dit tot dusver mag lyk nie. Daar is naamlik verskeie grade van enjambement. In sekere verregaande vorme van enjambement sal dit inderdaad moeilik wees om die rymwoord te rek en te beklemtoon in die voordrag. Ek dink aan gevalle waar „onbenullige“, meestal onbeklemtoonde woordjies soos voorsetsels, voegwoorde, koppelwerkwoorde, voornaamwoorde, lidwoorde of die infinitief (*te*) aan die verseinde geplaas word, soos dikwels in die poësie van Nijhoff, Rilke en Hopkins. Vergelyk in hierdie verband die volgende voorbeelde:

(Wij voelden) hoe de wicken *van de*
 Vaart van den tijd ons droegen naar den dood.
 (Nijhoff)

. . . she has thee for the pain, *for the*
 Patience; (Hopkins)

. . . hingetragen, *als*
 wäre mit Sprungen jeder Lauf geladen.
 (Rilke)

Wolfgang Kayser is van mening dat daar in sulke gevalle glad nie aan die verseinde gepouseer moet word nie (*Geschichte des Deutschen Verses*, 1960, bl. 73). Persoonlik wil ek hier geen finale uitspraak waag nie, aangesien ek die verskillende verskyningsvorme van dié soort enjambement nog nie deeglik ondersoek het nie. Intussen vermoed ek dat 'n magdom omstandighedsfaktore (klank- en betekenisfaktore) werksaam mag wees en dat 'n mens maar elke geval op sigself sal moet ondersoek. Dit is klaar vir my duidelik dat 'n woordjie soos „als” 'n langer klank het en dus geredeliker gerek kan word as die woordjie „the”. Neem verder die volgende voorbeeld uit „Die Swart Luiperd”:

. . . en water *was*
verskriklik skoon en het gekring,

„Was” is hier 'n onbeklemtoonde koppelwerkwoord, en as ons dit in die voordrag sonder beklemtoning lees, sal ons nie anders kan as om vinnig oor die verseinde heen te lees na die volgende heffing (*verskriklik*) toe nie. Dit het die voordraer dan ook gedoen. Maar is dit werklik onmoontlik om „was” hier in 'n mate te rek en te beklemtoon? Ek glo nie. Let daarop dat „was” as gevolg van alliterasie en assonansie („*water was*”) klankmatig besondere prominensie verkry. Waarom nie dié prominensie in die voordrag erken en die woord effens rek en beklemtoon nie?

Deur rymwoorde wat normaalweg onbeklemtoon of lig beklemtoon is, tog in 'n mate te beklemtoon en te rek, kan die voordraer immers geen kwaad aanrig nie, solank die betrokke beklemtoning maar net nie belaglik en al te onnatuurlik klink nie. En daar is ten minste twee voorbeelde in „Die Swart Luiperd” waar sulke beklemtonings heeltemal moontlik is:

gewaste saad van blomme *wat*
uit die stil en swart woudpoele rys
Deur die verlate bosse *waar*
geen ding in die taai liane roer

Wanneer ons „wat” en „waar” in voordrag beklemtoon, beteken dit dat ons vir 'n oomblik 'n „natuurlike” lees, 'n lees volgens die sinsritme en sinsaksent, opoffer aan 'n meer gestileerde, „formele” lees waarin ons eintlik uit ons pad uit gaan om die onderliggende metrum (die jambe) te benadruk. En waarom kan ons nie soms sulke opofferings maak nie, aangesien dit tog verantwoord is en 'n goeie doel dien, nl. die reliëf van die rymwoord en die eenheid van die versreël?

Ek wil ten slotte enkele opmerkinge maak oor die heel ligste grade van enjambement waar daar ook die heel maklikste gepouseer kan word na die verseinde, t.w. die gevalle waar die verseinde die grens verteenwoordig tussen grammatikaal duidelik afgebakende *sinsdele*, bv. tussen 'n hoofsin en 'n bysin (d.i. 'n ondergeskikte sinsdeel mét 'n werkwoord) of 'n frase (d.i. 'n ondergeskikte sinsdeel sônder 'n werkwoord), of tussen frases en bysinne onderling. Vergelyk die volgende voorbeelde:

het dit gevou/soos modder oor my
(hoofsin/byw. frase van wyse)
en kom weer — soos 'n blou kristal
wat stilword in die moederloog
(— byw. frase van wyse/byv. bysin)

Voorbeelde van die soort enjambement in „Die Swart Luiperd” kan vermenigvuldig word. Vergelyk die hoë frekwensie in die gedig van woorde soos „wat”, „soos”, „deur”, „onder”, „waar”, „oor”, „tussen”, „in”, ens. aan die begin van reëls — almal woorde wat bysinne of frases inlui. Omdat hier in elk geval 'n suiwer grammatikale en dus objektief aantoonbare grens aan die verseinde voorkom (sodat sommige teoretici sulke gevalle glad nie eers as enjambement erken nie, is dit besonder maklik om met die voordrag aan die verseinde te pouseer en sodoende die eenheid van die versreël sterk te laat uitkom. En nou het dit my getref dat selfs in hierdie gevalle ons voordraers heel dikwels sommer gladweg sonder enige pousering oor die verseinde heen lees! En dit ten spyte van die feit dat hulle juis hier 'n geleentheid kon benut om die versreël as versreël te laat uitkom!

Verdere Literatuur:

Fowler, R. (Red.), *Essays on Style and Language*, 1966.
(Vgl. Hoofstuk 5 vir 'n oorsig van die verskeie grade van enjambement).

Mussche, A., *Nederlandse Poëtica*, 1948.

Overdiep, G. S., *Beknopte Nederlandsche Versleer*, 1928.

Wimsatt, W. K. en Beardsley, M., „The Concept of Meter: an Exercise in Abstraction”, *PMLA*, Desember, 1958.

IAN RAPER

IN WEDUWEESTRAAT

Terwyl die ure dans, tot drome . . .
van ver einders; ander kranse blomme
teen die heldebeelde aan, as dié krisante
hierdie leë lome voormiddag in water;
vee die besem stil oor die blink vloer.
Hier word nie onthaal nie.
In die straat is nie 'n danssaal nie;
en sal die wildernis bloei?

PROTES

Dié een was amper by my,
die voldonge feit
dié skoot van die woede
van die ewige frustreerde.
Die jeug praat hard,
vol dinge in stywe broeke
voor die bioskoop.

Of protesteer in die openbaar,
en wat vertoon word
is dan ook toorn van ontsag:
en elke bleek gelaat plakkaat
van die oorlogse ontvangenis
in die lentes
en die ou leuens van die oues.

NOGAL GETROUE VROUE

Ons mans laat hare skeer,
praat rugby. Ons stoot
waentjies deur die winkels,
hoop ons hare hoog; en leer
die radio knegtig.
Ons praat skrop en voorskoot
en die speelgoedwinkels.
Heeldag. Regtig.

DROOM

Leg me deze droom eens uit
Ik heb mij ontworsteld aan de zwaartekracht
De sterren zijn kikkers tussen de gentianen
En de zon draaft als een giraffe achter de aarde
Ik breek alle wereldrekords
De olympische medaille glimt op mijn borst
Het is een hondepenning jongen
Zegt mijn moeder
Je mag nog een jaar vrij rondlopen.

Of leg me deze droom eens uit
Een dode god met de wurgtekens van de regenboog
En in zijn borst de zon als een etterzak
Ik loop met open mond door de regen
Te zingen nu zijn alle mensen dood
Nu zijn er geen goden meer nodig
Pasgeboren doden kruipen uit elke schoot
Het leven is overbodig.

En deze droom leg die eens uit
Ik gooi woorden op een hoop ik gooi woorden weg
Ik graaf en leg met voorzichtige handen
Zeer oude beenderen bloot
Van mensen mensen daar gaat het toch om
Ik wil de dood reconstrueren
Ik wil leren aanvaarden
Martelingen en moorden
Ik wil het leven leren verdragen.

En deze droom
Twee miljard mensen lachen schreien
Beginnen te praten te praten
Te vechten
En de aarde vat weer vuur
Tintelt sprookjesachtig in de melkweg
Maar duizend lichtjaren later
Ontwaak ik op een bergrug in een gedicht
En ik weiger weer mens te worden.

Wie geeft een verklaring
Voor deze zeepbellen in mijn hersenen
Voor deze olievlekken in mijn bloed
Wie licht de plavei op
Waaronder ik als een aardtor leef

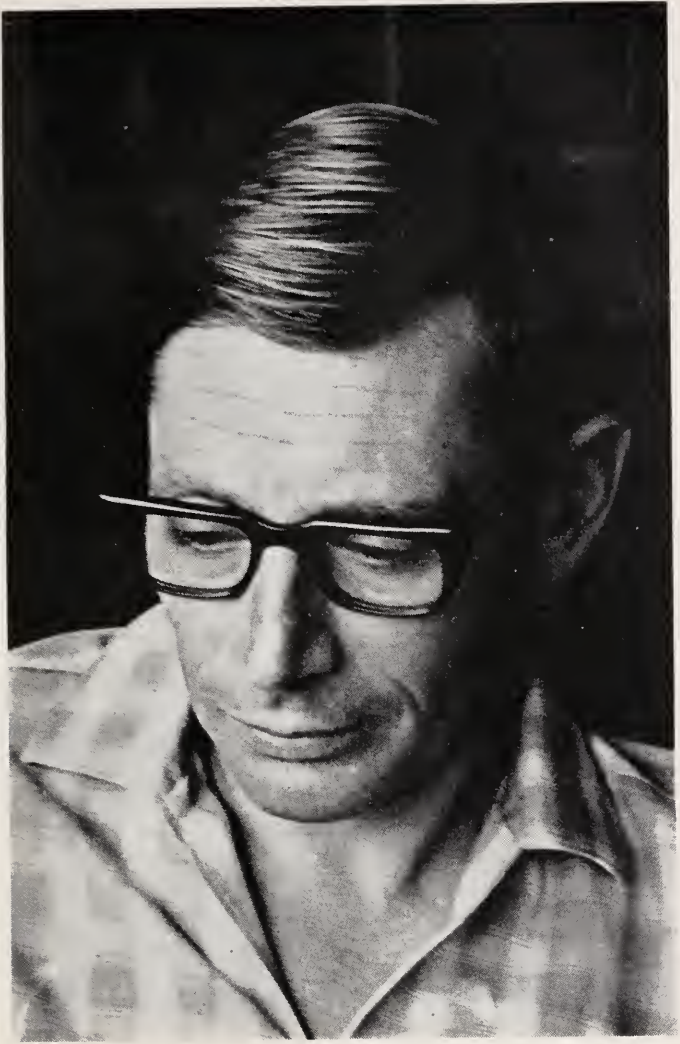
Wie zegt dat ik waanzinnig ben
Omdat het heelal als een gasbel
Onder mijn schedel zoemt
Wie is er armer dan iemand
Die als een rioolrat in zijn slapend lichaam slaapt
Terwijl alle paradijsdeuren openstaan?

DICHTER

Niet kunnen spreken niet kunnen schrijven
Is een toestand van genade
Is één zijn met het groen
En ontvankelijk voor elk straaltje hoop uit het heelal
Maar ik weet hoe ik ben
Een groteske verschijning die lucht hapt
En woorden uitspuwt
Woorden die aan mijn mond aan mijn hand ontsnappen
Vooraleer ik ze gezien heb
Zo verraad ik het leven zo verraad ik mezelf en mijn vrienden
Nog vóór iemand mijn pols omwringt
Nog vóór ze één nagel van mijn teen getrokken hebben
Een dichter is een verrader
En dan nog elk woord maakt mij beperkter en beperkter.
Het is vreselijk
Hoe ik op mijn eenendertigste jaar bijna eencellig ben
Van geest
Terwijl ik dit lichaam onontkoombaar onherroepelijk
Heb ingeburgerd tussen deze lilliputters
En te weten dat ook dit gedicht me brandmerkt
Of takszegelt
Maakt me opstandig onmogelijk onuitstaanbaar
Want de ogen der anderen zijn biechtspiegels
En de brieven op mijn bureau zijn die van een gek
Die elke avond aan zichzelf schrijft.

In de diepste putten van de lucht
In het water
In mijn ogen
Is het zaadhuisje van mijn eenzaamheid de uitgebeelde leegte
De ingebeelde tastbaarheid
Ik heb alles kwijtgespeeld
Alles wat me de moeite waard leek
Om gedichten voor te schrijven
De gedachte aan het einde is niet langer
Een poging om mijn handen in een definitieve dag te planten
Want ik geloof niet in absolute vermoedens
Tenzij in de liefde (maar dan zonder beperkingen
Van mond geslacht en blote handen)

Tenzij in de rechtvaardigheid (maar dan zonder weegschaal
Zonder blinddoek zonder Salomon)
Het komt me nu voor dat ik reeds eeuwen poog
Een bakteriënoorlog van letters te boven te komen
Ik wil het bloedlichaampje zijn
Dat gezwollen helpt verdelgen in de aders van een god
Ik wil sneuvelen
Ik wil rein zijn
Om met jou achter de tijden
Achter de radertjes de rotatiepersen
Te vergeten dat wij woorden dat wij mensen kenden.

Dolf van Niekerk

HET GRAF VAN BRUEGEL

De aarde heeft haar lied gekregen
en dankt Mahler met wat avondrood.
En ver van de Brusselse Hoogstraat
waar het huis van Bruegel
nog steeds een verfguur uitademt
stropmelen de blinden steeds verder
moeizaam zoekend naar een gracht.

Bij gebrek aan ambitie
ging hij steeds langzamer leven
en werd hij onverschillig
voor de eeuwige Boerenkermis
en het besef dat de herinneringen
hem een na een ontvielen.

De zomer heerst nu in boomgaarden,
mussen kerven in de kersen
en in de stilte weerklinkt de stilte.

De avond wordt warm van beweging
en van de groeiende grootstad
lopen de voorsteden dun uit
als de lijnen in een hand.

De avond wordt warm van beweging.
In de Kapellekerk ademen de stenen
hun geduld langzaam uit,
ruikt men vergane wierook
om het graf van Bruegel
en proeft men
van vreemde bacillen de metalen smaak.

Leegte maakt de stilte beweeglijk
en de avond wordt warm en zichtbaar
maar een kille aanwezigheid
blijft even onvertaalbaar
als een zachte lichtschijn
achter een web van stilte.

OP SOEK NA DIAMANTE

vir A. R.

Van ligdag af was ek en Jan al op pad deur die myle van klipvlaktes. Geen lewende wese êrens. Af en toe vaal voël-tjies wat voor ons opvlieg. Ten spyte daarvan dat dit laat-herfs was, het die son geskroei en gesidder oor die blou en bruin vlaktes.

„As ons by die rivier kom sal ons moet stap en die pikke en siwwe dra.”

„Ja. Ek hoop ons kry vandag iets.”

Die opwinding oor die moontlike vind van die blink klippies oorheers alle ander gedagtes by ons.

„Daar's hy. Nou kan ons nie verder ry nie.”

Ons klim uit. Die stilte tuit 'n mens se ore. Met die pikke begin ons aanstap en weldra afklim, want die rivier is hier baie diep uitgekwalwe en vorm eienaardige rotsformasies. Ons klim ver in stilte en sweet. Kort-kort gly ons op los klippe. Af en toe rus ons in die skaduwees van 'n enkele verwronge boom. Ek dink dit lyk so op die maan. Dit voel seker ook byna so.

In die rivierbedding aangekom, het ons begin grawe en sif en sif en grawe en sif. Aanhoudend. Diamante is maar skaars selfs in diamanthoudende grond.

„Hoor jy ook iets?”

„Nee, niks, seker jou verbeelding.”

„Nee man, amper soos vallende klippe.”

Ons kyk in alle rigtings met nou oë teen die son, maar hoor niks en gaan maar voort met sif.

„Daar's dit weer! Sowaar dis vallende klippe.”

Ons sit die siwwe neer; 'n hele ent voor ons kom drie bokke met lammers teen die rivierwande afgeklouter.

„Waar op aarde kom die bokke vandaan? Dis tog onmoontlik.”

En toe skrik ons; kort op hul hakke volg 'n ou man, verflenterd en baie bruin met 'n spits wit baardjie, 'n onmoontlike wese op 'n onmoontlike plek.

„Haai, jy, oom, wat maak jy hier met die bokke?” skree ons verleë toe hy nader kom. Maar hy kyk ons net stip aan en kom staan op 'n veilige afstand van ons af — baie maer

en tandeloos. „Waar bly oom?“ Geen antwoord. Ons voel ongemaklik. „Praat oom Afrikaans?“ „Spreken Sie Deutsch?“ „Do you speak English?“ Maar hy reageer nie. Toe begin ons moed kry en gaan nader. Hy retireer bangerig. „Ons sal niks aan jou doen nie,“ sê ons hoopvol en vra van waar hy kom.

Dis toe dat hy ons aankyk, effe aggressief word en sy mond uitdagend oopmaak:

mêê-hê-hê-hêê

VERHEERLIK ONS DIE KLEUR EN KLANK

Vermoed ek die klank en kleur
van jou denke
verheerlik ek dit soos klank en kleur
van reën wat
die ondergrond bevrug
die aarde laat oorloop.
Tussen die reën se klam hande
is jou denke
tussen die reën se klam hande
is jou droefheid:
die reën blus nie ons droefheid
die reën genees nie ons wonde
ons hou aan
met reis
van wond tot wond
só verheerlik ons die klank en kleur
van droefheid
verheerlik ons die kleur van ons wonde
ons vurige wonde
wedersyds toegedien

TWEE GEDIGTE OOR LOUIS TRICHARDT

By 'n vlugtige lees van Dirk Opperman se *Clat Boek* en *Louis Trichardt se Einde* deur C. M. van den Heever is daar miskien veral twee kenmerke wat dadelik opval: enersyds die ooreenkomste in die verwerkte materiaal; andersyds die verskil in toon en benaderingswyse.

Met 'n tegniek wat ook Eliot in sy *Triumphal March* toegepas het, begin *Clat Boek* so saaklik en „ondigterlik” denkbaar met 'n opsomming van die aantal vee waarmee die trek aangepak word:

.... 200 beeste
9 perde .... 1000 skape
Ons vertrek ....
Monomatapa.

Die besit is aansienlik; die stemming selfversekerd. Aan die einde van die tog wag die legendariese Utopie van Afrika soos 'n beloofde land.¹ Maar spoedig het die harde werklikheid 'n verandering in die gemoedsgesteldheid teweeggebring en die wisseling in die vers se ritmiese geleding reflekteer dit:

*Saans om die vure
bid ons en wik,
maar water en weiding
en weer beskik.*

Die uitdrukkingswyse weerspieël die denkmilieu van die dagboekskrywer en sy medetrekke. Die spreekwoord sê dat die mens wik, maar God beskik. Hier is dit egter die water, die weiding en die weer wat beskik, en die ironie suggereer 'n sekere twyfelmoedigheid, 'n tikkie bitterheid miskien. Die nood laat bid, maar dit is asof God nie daar is nie. Tog bring die verwysing na vore dat die mens nie kan sê: Vandag of môre sal ons na dié en dié stad, na Monomatapa gaan nie.

Intussen moet die gewone lewe sy gang gaan. Juis die vermelding van die skynbaar mindere, maar nietemin lewensnoodsaaklike doenighede in hierdie en ander strofes help om die trekkerslewe 'n konkrete gestalte te laat aanneem, terwyl hulle terselfdertyd 'n dramatiese funksie vervul in die opbou van die gedig. Die dood van 'n wagter word skynbaar ligvaardig en verbandloos (maar strofies netjies geïntegreer deur die klankbindinge) gelykgestel aan jag en seepkook. Tog dui dit op die tragiese voorvalle wat deel van die lewe van

---

1. Vgl. *Vigiti Magna* uit *Negester oor Ninivé*.

elke dag word, berei dit voor op latere gebeurtenisse en onder-
streep dit die realiteit van 'n bestaan waarin die kleinste behoefte
noodsaaklik is en die droewigste teenslag nie mag verlam nie:

*Vannag het 'n leeu
'n wagter gevreet.
Ons jag vanoggend,
die vrouens kook seep.*

Ook die vasstelling van die weg wat gevolg moet word,
behoort tot die noodsaaklike bedrywighede. Die onmiddellik-
heid van 'n kriptiese eerste vers, gevolg deur die stuwende
ritme oor die enjambemente heen van die volgendes, gee aan
die strofe iets beangstigends:

*Verken die koers —
aan die ketting vas
van my sakhorlosie
hang 'n klein kompas.*

Waarom die besonderhede? Dit is asof die padsoeker self
aan die omstandighede vasgeketting is soos die kompas aan sy
horlosie en die kleinheid van die kompas die vertroude daarop
as rigtingwyser wankel stel. Die strofe wil simbolies word
van 'n innerlike gesteldheid wat in die volgende een as openlike
vertwyfeling tot uitspraak kom:

*Kom ons deur die reëns?
Kom ons deur die vlieë?
Waarom die wildernis in?
Alles bedrieë.*

Die eerste twee verse verskaf inligting oor die omstandighede
waartoe die trek hulle gelei het, terwyl die vraagvorm meteen
ook die beleving daarvan aandui. Die herhaling gee uitdrukking
aan 'n stygende gevoel van angs en onsekerheid, wat aangroei
tot 'n vraag na die sin van die trek self. Die wildernis word
meer as net die omringende natuur; dit word beeld van 'n
geestelike bevindelikheid. Alles het gefaal en die lakoniese van
die laaste vers dra die magteloosheid van die emosie. Die
selfversekerde verwagtings van die uittog verloop in die illu-
sielose stryd om barre voortbestaan.

*Bietjie sout geskraap
van 'n droë kors.
Martha kla deesdae
van pyn in die bors.*

Die vind van 'n bietjie sout het vermeldingswaardig geword.
Die emotiewe waarde wat woorde soos *bietjie* en *droë kors*

binne die konteks verkry, dra die stemming. Asof in die verbygaan word aangeteken dat Martha tans oor pyn in die bors kla en daarmee begin die sirkel nouer trek van die meer algemene trekomstandighede na die intieme binnekring. 'n Ontwikkelingslyn ontstaan wat na die finaliteit van die slotstrofe sal opvoer.

Tussen-in kom daar nog eenmaal 'n bedreiging van buite wat die trek gewelddadig kan uitwis: 'n aanval deur die impis. Laer word getrek. Die angs van 'n week se afwagting kom tot uitdrukking in die woordrangskikking en ritme wat voorthyg na die strofiese slotreël en -woord: „doodgesteek”, maar die woord „verwag” verraaï 'n haas fatalistiese gelatenheid:

*Het laer getrek.
Verwag al 'n week
ons word soos Potgieter
doodgesteek.*

Dat die verwagte nie gebeur het nie, bly onvermeld. Ook geen oplugting van stemming nie. In die familiekring is 'n seun gebore en het hy weer gesterf. Dit is asof alles gelyk geword het: 'n familiesmart en 'n klein stoflike gewin. Maar juis deur die stomtheid van die weinige woorde en die stilte van die pouses skryn die tragiek van 'n trek en van 'n mens wat die grens nader van sy weerstandsvermoë. Intussen het die pyn in Martha se bors nie bedaar nie en is daar geen ander medisyne as die salf wat sy self uit bossies kan maak nie.

*Seun gebore. Dood.
Vers gekalf.
Martha maak
van bessies salf.*

Oor alles en almal het 'n vae vreesagtigheid en droefgeestigheid gesak. Die bygelowige touleier soek hiervoor 'n verklaring in goëlery; sowel die handeling as die gesuggereerde aandstemming van Pieta se vioolspel gee hieraan uitdrukking:

*Die touleier sê
die drywer goël.
Soms speel Pieta
saans viool.*

En dan die dood van Martha. Vanaf die onpersoonlike aanvangsverse het die gedig oor die meer algemene groepsbelenwisse heen geleidelik al nader beweeg na die meer intieme voorvalle rondom die gesin totdat dit kulmineer in die optekening van hierdie persoonlikste teenslag. Vir die eerste keer word die woordjie „ek” uitdruklik gebruik. Die hele tragiese

trekgeskiedenis word gekondenseer tot die gebrokenheid van 'n enkeling binne sy innigste verhouding:

*Die enigste wat ek
in die lewe had . . .
Ek lê die pen neer:
God het Martha gevat.*

Die kroniekskrywer vind geen ander uitdrukkingswyse meer as die geykte nie. Maar waar die cliché in swakker gedigte die kreatiewe onmag van die digter illustreer, tref dit hier juis as die adekwate uitdrukking van die verslaenheid, van die geestelike uitputting en magteloosheid van die karakter aan wie dit toegeskryf word. Daar is alleen nog die woorde wat as vanself na bo dryf. En Martha was inderdaad die enigste wat hy in die lewe gehad het. Die groot besit wat in die begin met soveel trots getabuleer is, het geblyk skynbesit te gewees het. Daar is niks meer om aan te teken nie. Die pen word neergelê. Ook uit die geyktheid self van hierdie tradisionele en ietwat naïewe afsluitingsfrase spreek die onvermoë om voort te gaan. Sy laaste besit is weggeneem: God het Martha gevat. Geen ongeloof en geen opstand nie, maar hulpelose gelatenheid onder magte wat sterker as hy was.

'n Mislukte lewe; 'n sinlose trek. En tog. Juis deur die vermelding van die alledaagse bedrywighede het die trek 'n konkrete gestalte aangeneem en deur die uiteindelijke reduksie tot die individuele belewenis kulmineer die ontwikkelingsgang op daardie persoonlike vlak waar identifikasie die sterkste kan plaasvind. Ten spyte van die betreklik weinige woorde, van die min en dan soms nog skynbaar onbenullige voorvalle wat vermeld word, het 'n hele stuk geskiedenis tot lewe gekom. Die dagboekvorm motiveer die kriptiese skryfwyse en die soort gewens wat gebruik word, maar niesteenstaande die oënskynlik argeloosheid word daar noukeurig geselekteer en 'n hegte struktuur opgebou waarbinne al hierdie kenmerke ekspressief benut word.

Daar is geen poging om binne die gedig 'n eksplisiete interpretasie of oordeel (wat sou kon verouder) te gee nie. Wel stel die digterlike herskepping die historiese gebeure simbolies teenwoordig en lok dit uit tot 'n empatiese belewing deur die leser. Die toepassing word aan hom oorgelaat, terwyl die moontlikheid bly vir latere herwaarderings van die aangebodene.

Heelwat van die materiaal wat in *Louis Trichardt se Einde* verwerk word, is soortgelyk aan dié van *Clat Boek*. Albei maak bv. gebruik van die bestaanstryd, die godsdienstige agtergrond, Trichardt se gewaarwordings en die dood van sy vrou. Die wyse van hantering is egter totaal verskillend:

*Ver oor die baai vlam nog die sonlig oor die see
en laat my langsaam deel word van die vrede,
wat ek nog steeds ontvlug het, om in stryd verknee
te word deur magte wat hul wreek nou in my lede.*

*Daar ver lê die Kolonie; oor die harde en skurwe
gebergtes het ons geswoeg die koorsige oerwoud deur,
geen sluwe owerheid of swartes kon ons vermurwe,
ons het teen sware winde koppig ingebeur.*

*Ek dink aan haar, die stille en tere, heengegaan
in stryd wat lewe tot 'n offerande buig,
en deur die jare het verdriet my krom geslaan,
en tog is hierdie hart nog ewe taai en ruig.*

*En nou is ons soos saad deur winde weggestrooi;
o Here, hoor 'n eensam trekker se gebed,
laat niks verlore gaan: wat suiwer was en mooi,
in later tye uitgegroeï wees deur u wet.*

Oppervlakkig beskou is hierdie gedig veel „digterliker” as *Clat Boek*. Dit is swaar gelaai met beskrywende adjektiewe en met werkwoordsvorme soos (die sonlig wat) „vlam”, „verknee” (rymdwang t.o.v. vorm), „wreek”, „geswoeg”, „vermurwe”, ens. Hierdie is egter beeldende taalgebruik wat in die konvensionele bly steek, mooiskrywery wat misluk om die beskrewe werklikheid helder voor die oog te stel, terwyl die saaklike beriggewing van *Clat Boek* dit wel doen. Die „swoeg die koorsige oerwoud deur” het niks van die angstige spanning wat spreek uit direkte vrae soos „Kom ons deur die reën?/Kom ons deur die vlieë?” nie. „Geen sluwe owerheid of swartes kon ons vermurwe” kan die innerlike weerstand van die trekkers nie naasteby so konkreet gestalte gee as die voortgaan met die daaglikse bedrywighede te midde van lewensgevaar soos by Opperman beskryf nie. Hier moet die stryd by name genoem word; daar bly dit as sodanig onvermeld, maar getuig elke besonderheid van sy niks ontsienende teenwoordigheid. Hier moet die cliché Martha beskryf: sy bly 'n gesiglose, een van baie „stiltes en teres”, haar lewe 'n ongepresiseerde „offerande”, daar skep die enkele, maar sprekende, verwysings die beeld van 'n lewende vrou. Hier moet die verbleekte „verdriet (het) my krom geslaan” die loutering van Trichardt aandui; daar skryf die louterende smart nie net deur wát gesê word nie, maar deur die wisselende stemming (want dit is hy wat aanteken), deur die pouse en die gekapte sin, selfs deur die uiteindelijke magtelose gryp na die geykte formule.

'n Wesenlike swakheid van Van den Heever se gedig is die gekose perspektief van die aanbod. Net soos *Clat Boek* is dit in die eerste persoon geskryf. Daar word die gesigspunt gemotiveer deur die dagboekvorm waardeur die stem as 't ware 'n „dramatiese ‚ek’” word, terwyl sowel 'n betreklik objektiewe relaas as persoonlike beleving binne die gekose vorm as „natuurlik” aandoen. In *Louis Trichardt se Einde* is dit die sogenaamde „liriese ‚ek’” wat tot spreke kom, 'n stem wat tot baie dinge in staat is, maar hier beperk word deur die besondere situasiebegrensing waarbinne hierdie „ek” geplaas word. Trichardt word naamlik aangebied as iemand wat hom op 'n sekere tydstip langs Delagoabaai bevind. Niks dui op die teenwoordigheid van 'n aangesprokene binne die fiktiewe wêreld nie. Hy is besig met sy eie gedagtes. En hierdie gegewenheid is nie sonder implikasies vir 'n bevredigende verwerking van die materiaal nie.

In die eerste plek beteken so 'n uitgangspunt dat die aanbod nie alleen die dramatiese karakter se kyk op sake gee nie, maar ook openbaarmakend van homself is. So beskou word hier nouliks 'n vleiende beeld van Trichardt of sy trekgeselskap gegee. Wel word sy vrou se lewe beskryf as gebuig tot 'n offerande, maar hulle deursettingsvermoë word toegeskryf aan koppigheid. As selfbeskrywing lyk die onvermurfbaarheid en taai- en ruigheid van hart na selfverheffing, terwyl die geswoeg, die eensaamwees en die eie kromgeslaenheid weer nie aan 'n toon van selfbejammering ontkom nie. En dan die vreemde verklaring dat Trichardt hier aan die einde van sy lewe aan homself dink as die een wat nou die vrede vind wat hy „nog steeds ontvlug het”. (Hierdie hele strofe gee blyke van 'n onhelder gedagtegang: volgens die begrippe en die konstruksie geïnterpreteer moet dit ongeveer beteken dat die koors in sy liggaam sekere magte se wraakneming is (waarom wraak?) omdat hy die vrede nog altyd ontvlug het en word hy nou daardeur sy vryheid (om verder te vlug?) ontnem en gedwing tot 'n aanvaarding van die vrede.) Die res van die gedig maak dit moeilik om hierin 'n ontmaskerende selfontdekking te lees, vergelykbaar met *Clat Boek* se „Waarom die wildernis in?/Alles bedrië”. En om so 'n ontvlugting as die essensie van die Trek te sien, bots met die slotstrofe. 'n Mens ontkom beswaarlik aan die gevaarlike vraag of wat hier staan waarlik die skrywer se bedoeling kon wees.

In die tweede plek veronderstel so 'n eensame bepeinsing 'n taalvorm wat aan die gedagtebeweging korrespondeer. Deur sy besondere vorm het *Clat Boek* in hierdie opsig groter beweegruimte, maar bied dit dan ook duidelike voorbeelde van hoe daar nie net inligting verskaf word nie, dog die segswyse self aangepas word by die emosionele kwaliteit van die besondere omstandigheid. In die geval van *Louis Trichardt se Einde* is dit belangrik om te onthou dat die betrokke situasie geen

veronderstelde hoorder toelaat nie. Die „spreker” is met homself en sy eie gedagtes besig en van hieruit beskou verrai die vers 'n al te grote bewustheid van die „mooi uitdrukking”. Bowendien word daar 'n verklaring gemaak dat hy aan sy vrou dink, in plaas daarvan dat slegs die gedagte self gegee word. En 'n formulering soos „Daar ver lê die Kolonie” maak byna die uitwysende vinger sigbaar, asof daar 'n aangesprokene teenwoordig moet wees, terwyl „Hoe ver . . .” of slegs „Ver lê die Kolonie” veel beter aan die omstandigheid sou beantwoord het. Die gedig is te veel van 'n vertelling, te min die korrelaat van 'n gemoedsbeweging. Dit word die beste geïllustreer deur die hele gedig in die derde persoon oor te skryf, deur dit dus vanuit die gesigspunt van 'n waarnemer aan te bied, en so te laat blyk hoe dit onmiddellik aan oortuigingskrag wen.

Die gedig van Van den Heever faal dus as gevolg van onhelderheid van denke, geykte beeldspraak en 'n verkeerde benaderingswyse met 'n gevolglike gebrek aan inlewing en ware vereenselwiging met die gekose onderwerp. Die geslaagdeste gedeelte is nog die slotstrofe met sy ou, maar gepaste en oortuigend uitgewerkte saad-beeld, al kan 'n mens ook hier puntenerig wees en vra of die „niks” en die „wat suiwer was en mooi” nie in gedeeltelike teenspraak met mekaar is nie en of die Goddelike wét nou juis die motivering vir groei moet lewer. Hierdie gedig wil die Trekker eer deur „digterlik” te wees en misluk. Daarenteen word *Clat Boek* gekenmerk deur veel soberder taalgebruik, maar is feitlike gegewens, ritme, klank en segswyse daarin so subtiel en noukeurig tot 'n hegeïntegreerde dramatiese struktuur georganiseer dat die beskrewen stuk geskiedenis as 'n ontroerende en lewende werklikheid voor die leser te staan kom.

HEWITT VISSER

DURBAN

Durban het haar slanke tone
die tuimelende waters ingesteeke
'n lokaas vir skepe, bootjies, visse
wat vasgebind word aan die bleek
beton en roesbruin tralies

alles sluk sy gulsig in

die see ontvang weer die grate
die leegte van 'n groot swart dop

DIE REËLE PRAAT

die aspidistra staan op drie poorte
op die persiese tapyt
in my outante Eliza se voorkamer
dit is ek nie
op 'n vreemde aardbol
staan ek nie

die neonlig hang van drie kettings
uit die klankdig plafon
in my neef Victor se laboratorium
dit is ek nie
van 'n vreemde allerhoogste
hang ek nie

die boom groei deur tien lang wortels
in die vogtige aarde
langs my moeder se warmwateroog
dit is ek
in 'n bekende kosmos
groeï ek

dis nie ek wat babbel van die syn nie
maar die reële wat praat in my.

DAGGAROKER

Jou oë was
twee albasters
vasgespyker
in marmer
uitgebeitel
in 'n mansgesig
geskraag
op die breë skouers
van 'n outomaat.

VINCENT van der WESTHUIZEN

LUGKNIKKE OOR SUIDWES

katimo molelo
    maak nes in die keel
oshakati
    droom my land sy name oop
    droomteerder as droom
namotoni
    verder as waar winde toef
    oornag in paksels
    vertrek in pluksels
etosha
    pen die volke kleims
    die vliegtuig ook
    maar skuifbaar
    groen see panne
    en dan
        dan
erongoberge
    blaas my borrels
erosberge
        op
        my
        blaas
windhoek
    sag vleuel dit om die hart
katutura
        lê   apart
buitekant die fraaiing
het 'n boeing
        nes
                geskop
lê sy kaiing

HORRIES

My aande is 'n skemerkelk vir een,
dan ruk my rooivlagregimente teen
die burg van die seniele orde op
en tuimel voor sy spervuur, een vir een.

NAGBESOEKING

Wanneer jy lag broei duisend duiwe uit
en roer iets in die engelvis se kuit.
Geluk dy in my met die donker maan —
gestalte word gebore uit geluid.

OPENBARING

Na baie nagte het ek eers ontdek:
nie slegs die wilde bome voer gesprek,
maar mense ook, sodra hul swye leer
en sluiers oor hul idiome trek.

JOHAN PRELLER

HUIS

Ek woon alleen in my huis van bakstene
en sement en talle kleiner komponente
dit is my tuiste en my huis en haard

wat meer vra jy:
vier mure simmetries vierkantig
en 'n dak 'n deur: exit

en 'n telefoon en 'n stoel en 'n tafel
en 'n mat en 'n ronde bed
en 'n wasbak en 'n lang bad en 'n

alles: porselein en antiek
en persies en outentiek
en gekleurde teëls: geel en swart en

Ek woon alleen in my lou huis.

ROUX ENGELBRECHT

AS JY BY MY WAS

jy is nou weg
en die wierook vul twee leë glase
met jou lippe nog op die een
jou onsigbare liggaam
lê nog op my bed
jou moeë lyf is nog teen my
en warm
in die een glasooog van my beertjie
weerkaats jou glimlag

die kamer is skielik koud
sodat ek die venster toemaak
en die lig aanskakel
'n yl rookspiraaltjie van twee halfdooie stompies
bring jou warm hande terug —
die mure vou my toe
terwyl ek wag

AAN 'N BRIEFKRYWER

ek het aan jou gedink as 'n lugspieëling;
ek wou jou sien
maar jy was onsigbaar
ek wou jou aanraak
maar jy was nie daar nie
my sonnige dae
het jou uitgestraal
my reënerige dae
het jou gehuil
en ek het aan jou gedink
as 'n lugspieëling
tot jy met 'n paar korreltjies seesand
en 'n skeppie soutwater
oor die golwende papier
teruggekom het

nou kan ek aan jou dink
as 'n spieël in die lug

STEPHAN BOUWER

DIE TERUGKEER VAN MEJ. DU BUISSON

'n *Mono-duoloog*

SPELERS:

Lucia du Buisson: afgetrede aktrise
Frank Fouché: jong besoeker

LUCIA DU BUISSON:

(LEES) 16 September 1940. Mejuffrou Lucia du Buisson, per adres die Carlton Skouburg. (POUSE) My lieve mej. Du Buisson, — Vergewe die voorbarigheid, maar ná u onvergeetlike vertolking van Antigone, móét ek eenvoudig aan u skryf. U het elke faset van die gekompliseerde karakter wonderlik uitgebeeld. Ek het die teater diep ontroerd verlaat, en dank u vir die hoogtepunt van my ervaring as gereelde skouburgganger. Ontvang hierdie ses rooi rose, as blyk van my waardering vir u as aktrise. Bewonderend die uwe, J. J. de Villiers.

(PRAAT SONDER EMOSIE) Beste mnr. J. J. de Villiers, baie dankie vir u liewe briefie. Dit beteken vir my so baie om te weet dat my boodskap die publiek bereik het. Die ruikertjie is fraai en vul my kleedkamer met 'n heerlike geur. Nogmaals dankie vir die mooi gebaar. Lucia du Buisson.

(LAGGIE) Dié rympie het ek meer as een aand op 'n velletjie papier neergekrap. — Of liewers, Vera het! Dan was sy immers 'n paar oomblikke onder my voete uit. Liewe ou Vera, wat sou van haar geword het? (POUSE)

Ek mag die kleedkamer nooit verlaat voor sy my nie eers 'n paar oomblikke goed betrag het nie. Sy sit haar hande op my skouers. „Staan so dat ek kan sien, juffrou Lucia. Mmmm . . . . vanaand gaan Juffrou weer harte breek.' 'n Haastige klop, en die deur word oopgeruk. Dis Jasper met die bakore. „Einde van die eerste toneel! Maak gereed! En die deur klap weer toe. „Wag tot daar gesê word jy kan inkom, jou ploert!’ skreeu Vera agterna. „Die Jasper is 'n regte javel!’ Ek staan al in die coulisse, dan pluk-pluk sy nog hier aan my kostuum en trek daar 'n krulletjie reg. „Vera, skei uit! Netnou hoor ek nie my skakelwoord nie en dan is dit alles jou skuld!’

Maar ek verskyn altyd op die regte oomblik. (TREK ASEM VINNIG IN) „Sir Henry, ek het nie verwag om u in die tuin te kry nie! O . . . u is galant, my heer!’ En as ek links-voor onder die peerboom staan, sien ek strepe en strepe gesigte in die doflog van die eerste vyf

rye. En ek speel nét vir die ou kaalkop oom in die vyfde ry op die paadjie. Ek knoop 'n liefdesverhouding met hom aan; ek flirteer met hom; ek bekoor hom, en van hom af aan spoel dit verder oor die hele saal tot in die agterste ry. As die skerm sak en ek verskyn voor die gordyn, verbeel die jong man in die agterste ry hom ek het diep in sy oë gekyk net voor ek die laaste keer 'n diep kniebuiging gemaak het.

Vera staan nog altyd daar in die coulisse, en sy huil. Sy gooi haar arms om my skouers. 'Hoe hartseer maak juffrou Lucia my weer vanaand!' Ek lag somer vir haar. 'Liewe mens, dis mos nie 'n tragedie nie!' en ek hardloop die gangetjie af na my kleedkamer. Vera draf so vinnig as wat haar groot liggaam haar toelaat, agterna. 'Ek weet, juffrou Lucia, maar ek kan nie *help* om te huil nie!'

In die kleedkamer skuif sy dadelik die grendel op en begin my uittrek. Maar sy het skaars die agterste knopies losgemaak of daar is 'n klop aan die deur. Sy maak die loerluik oop. 'Juffrou du Buisson is besig om te verkleed . . . asseblief tog, asseblief. Hoe het julle hier gekom? Op die verhoogdeur staan tog duidelik *Geen Toegang!* Eers oor 'n halfuur . . . ja, ek sal haar sê. Gaan wag asseblief buite.' Sy klap weer die hortjie toe en sy brom, 'Ek sal sorg dat die deur wag afgedank word! Hy word betaal om te keer dat die mense inkom . . .'

Terwyl sy my kostuum ophang, ontschmück ek, en kyk hoe Kaptein McFaine se dogter vervaag in die spieël. Ek borsel my hare tot my arm moeg word, en dan neem Vera oor. 'Ek hoop tog die resensies is goed', sê sy. 'Jou Sir Henry was maar 'n vrotsige vryer.'

Maar sy is verniet bekommerd. Die stuk is 'n groot sukses! **GEKRAAK . VAN PAPIER.**

Die Mōrelog, 17 Julie 1942: 'Nuwe benadering van Restorasie-stuk imponeer' . . . die *Morning Star*: 'Miss Du Buisson is a charming Louise' . . . *Die Fakkel*: 'n Lourierkrans vir Lucia' . . .

VERAF GEKLOP AAN DEUR

Wie kan dit wees? Niemand het tog 'n afspraak gemaak nie! Mense is so onbedagsaam. (PRUILEND) Ek is nie in 'n toestand om iemand te ontvang nie!

DEUR OOP

(SAAKLIKE STEMTOON) Kan ek u help, meneer? Juffrou du Buisson? Sy is besig om 'n sonbad te neem op die terras . . . Maar ek herinner my nie dat u 'n afspraak het nie, meneer . . . U moet tog verstaan juffrou du Buisson wil nie in haar vrye tyd gesteur word nie. (AARSELEND) . . . Ek sal eers moet uitvind. U visitekaartjie, asseblief.

(ONGEDULDIG) Wie is dit tog nou weer?

'n Ene meneer Coquelin, juffrou Du Buisson.

Wat wil hy hê?

Hy sê hy is van die Comédie-Francaise, juffrou.

Ag, ek vra net om 'n bietjie te rus. Wanneer hou hulle op om my te treiter? Laat hom binnekom.

Goed, juffrou. (POUSE)

Monsieur, verskoon my voorkoms, maar ek het niemand vir 'n onderhoud verwag nie. Nietemin, sit gerus . . . ek is tot u diens. 'n Rol in u volgende aanbieding? Ek verstaan . . . vroeg aanstaande jaar? U moet tog verstaan monsieur . . . e . . . e . . . — ja natuurlik — Coquelin, ek het reeds verskeie kontrakte aangegaan vir die nuwe jaar. Maar kan u my meer daarvan vertel? . . . Madame Monet? (VERONTWAARDIG) U is seker nie ernstig nie, monsieur! Ek hoef u tog seker nie te verwittig dat ek ons geselskap se jeug-hoofspeler is nie? Madame Monet is vir my buite die kwessie . . . Ek is jammer, monsieur, maar ek kan u aanbod nie eers oorweeg nie. Jammer. Kan ek vir u 'n drankie skink? . . . Nie? Nou maar dan wens ek u alle voorspoed toe, Monsieur. Oor twintig jaar sal ek dalk die rol oorweeg.

Vergesel monsieur Coquelin asseblief na die voordeur, skat.

Goed, juffrou du Buisson.

Au revoir, Monsieur.

(POUSE) Ek het my seker maar verbeel iemand klop. Hier is niks. Dis seker by die woonstel langsaan.

DEUR TOE

(LUSTELOOS) Wat is vandag? Maandag. (TELEURGESTELD) Maria kom eers Woensdag. Ek sal met haar moet raas oor haar laksheid. Mens kan bediendes nie vertrou nie. Kyk hoe droog is hierdie potplante byvoorbeeld! Ek sal hulle maar self moet water gee. Ag nee wat, ek is regtig ontevrede met haar! Sy weet ek het nie tyd vir beuselwerkies nie! Ek moet elke dag self hierdie plante natgooi, en dit net omdat sy so onbetroubaar is.

TAP WATER

So ja. Hulle vra so min om aan te lewe te bly.

Wat sal ek nou doen? Dis nog so lank voor drieuur. (SUG) Ek hoop Girlie is vandag betyds vir haar les. Hoe lank ek nog die klein flerrie gaan duld, weet die Vader alleen. Ek wonder soms of dit die moeite werd is om één kosbare uur van die week aan hâar op te offer. 'n Aktrise sal sy nooit word nie. Daarvoor het sy te min toegewydheid, drif en verterende hartstog vir die toneel. Dit is mense soos sy wat die heiligdom van die teater binnetree, die beelde stormloop en die

heilige grond vertrap. As ek tog net 'n vonkie kan laat ontbrand . . . Maar elke Maandagmiddag kom sy hier ingewaaï met haar los hare en praat net van kêrels en partytjies en nogmaals kêrels! Sy ken nie die woorde van één gedig nie — laat staan nog 'n dramatiese uit-treksel. (ONVERGENOEGD) Sy bederf my hele Maandag . . . sy krap my hele week om! (SKIELIK MET DEERNIS) Ai, die kind . . .

(GESKOK) O, kyk net daar op die sofa! Dit lê besaai met koerantknipsels, briewe en programme. (BEGAAN) Die uitknipsels is in 'n skokkende toestand! Ek sal hulle in 'n album moet plak: 'n koevert is heeltemal onvoldoende. Miskien moet ek solank begin om hulle te sorteer . . . hopies maak van almal wat by mekaar hoort. (GENOEGLIK) A, *Antonius en Cleopatra* . . . *Speelgoed van glas* . . . *Antigone* . . . *The Rivals* . . . By elke hopie kom sy program. (POUSE) Of wag, miskien moet ek dit laat tot vanmiddag. Girlie sal dit so geniet om my te help. Ek wonder of sy al my resensies gelees het? (BEDRYWIG) Ek kan intussen al hierdie briewe agtermekaar rangskik. Straks lees ek 'n paar vir Girlie voor . . . maar nie almal nie . . . (LAGGIE) . . . wat weet so 'n bogkind van die lewe? Hierdie briewe moet geliasseer word . . . (LANG POUSE)

Wat help dit? Vir wie bêre jy dit? Al hierdie rommel is veilig in jou brein geliasseer . . . Here, die jare het verbygevlieg . . .

Ek dink 'n lekker warm bad sal verkwikkend wees! Dan laat dit my nog 'n uur om voor te berei vir Girlie se les. Ja, ek dink 'n bad sal heerlik wees . . .

DOOF UIT

DOOF IN

O wêreld, ek het te lank in die bad deurgebring! Dis amper tyd vir Girlie se klas! Wat sal ek aantrek? Mmm . . . ek voel sommer lus vir iets spesiaals! Die rooie? Die bloue? Nee, ek sal my groen rok aantrek!

Drankies na die opvoering? Heerlik! Waarheen gaan ons? Gaaf, dan ontmoet ons half-twaalf by Gerald's.

My wêreld, hy sit nog net so goed soos die dag toe ek hom gekoop het! Ek het net 'n bietjie maerder geword, maar dit maak geen verskil aan die voorkoms nie! (GEJAAGD) Ek kry vandag weer nooit my draaie nie! Ek moet nog die teekoppies regsit en beskuitjies uithaal. En die water kook seker al. Netnou is Girlie hier en dan is ek nog nie reg nie. Hoekom is Maria nooit hier as ek haar nodig het nie? (BESLIS) Girlie sal maar mooitjies in die sitkamer moet sit en wag tot ek klaar is.

GEKLINK VAN TEEKOPPIES

Ek is gewoon daaraan dat mense vir my wag . . . ek is altoos 'n bietjie laat. Behalwe vir die teater, want dan is ek 'n uur voor die tyd in my kleedkamer. Vera kan dit nooit kleinkry nie . . . Dis klaar drie-uur! So ja, ek kan maar so lank die skinkbord binnetoe dra — dan verspeel ek minder van Girlie se klastyd. Alla wêreld, my briewe lê nog steeds die wêreld vol! Girlie kan maar van hulle lees wyl ek die tee inskink.

(ONVERGENOEGD) Waar bly die kind? Dis al ná drie. Sy het regtig geen verantwoordelikheid nie! Ek sê tog elke week vir haar: stiptelikheid is seker die belangrikste ding in teaterwese. Ek is baie ontevrede met haar, en ek sal nog besluit of ek wil voortgaan met haar klasse. Maar eers gaan ek met haar moeder praat: 'Mevrou, Girlie het die onvriendelike gewoonte om sommer van haar les weg te bly. As sy my net die vorige dag laat weet, sal ons straks kan reël vir 'n ander tyd. Maar sy bly altyd weg sonder om my in kennis te stel. Sy mors kosbare tyd wat ek stellig aan ander sake kon gewy het.' (NA AAN TRANÉ) Ek is nie gewoon aan sulke behandeling nie . . . dis wreed . . .

DUIDELIKE GEKLOP AAN DEUR

Dankie tog, dis seker Girlie! Sy het natuurlik die eerste bus verpas.

DEUR OOP

(TREK ASEM VINNIG IN) Meneer . . . ?

FOUCHÉ: (ONSEKER) Juf . . . juffrou du Buisson?

LUCIA: Ja, dis reg.

FOUCHÉ: U ken my nie . . . Ek is Frank Fouché.

LUCIA: (SKAARS HOORBAAR) Aangenaam, mnr. Fouché.

FOUCHÉ: Aangename kennis. (APOLOGETIES) Is ek ontydig, mej. Du Buisson? Ek weet ek het nie 'n afspraak nie . . . ek het maar gehoop . . . ek . . .

LUCIA: Kom gerus binne, mnr. Fouché. Ek verwag toevallig 'n besoeker enige oomblik.

FOUCHÉ: Maar dan is ek ontydig!

LUCIA: Geensins! Sit gerus.

FOUCHÉ: Dankie, juffrou. (POUSE)

(VERLEË) O, op pad hierheen loop ek verby 'n blommestalletjie en ek sien hierdie blomme. Hulle was so mooi. Ek koop toe . . . wel, ek dog toe maar ek koop so 'n half dosyn.

LUCIA: (GERAAK) Ses rooi rose! Wat 'n pragtige gedagte! Hulle is fraai, mnr Fouché . . . baie dankie. (POUSE)

FOUCHÉ: U dink seker dis voorbarig van my om so onverwags hier in te bars?

- LUCIA: (S>JARMANT) Nee, tog nie *voorbarig* nie, meneer! Wil u 'n koppie tee saam met my drink?
- FOUCHÉ: Ag, u moet tog nie moeite doen nie, juffrou . . .
- LUCIA: Dis geen moeite nie! Ek het net klaar tee gemaak toe u aanklop. Kyk, dit staan klaar reg op die skinkbord.
- FOUCHÉ: Dit sal heerlik wees, dankie.
- LUCIA: Gaaf! Neem u melk en suiker?
- FOUCHÉ: Ja, dankie.
- LUCIA: O, u moet tog die toestand van my sitkamer verskoon, mnr. Fouché. Ek het netnou my koerant-resensies gaan uitkrap vir 'n jong dametjie wat hulle graag wil lees.
- FOUCHÉ: Werklik? Hoe interessant! Gee u om as ek 'n bietjie daarna kyk?
- LUCIA: (INGENOME) Kyk gerus maar terwyl ek die tee skink. Maar ek is bevrees u sal dit bra ver-velig vind!
- FOUCHÉ: O, nee!
- GEKRAAK VAN PAPIER**
- ,Speelgoed van Glas'! Dit moet die opvoering wees wat my vader gesien het!
- LUCIA: (OPGEWONDE) Werklik?
- FOUCHÉ: Ja! Hy het so dikwels daarvan gepraat! U het die rol van Laura gespeel, nie waar nie?
- LUCIA: Dis reg, dis reg! Kort na die oorlog.
- FOUCHÉ: My vader was 'n groot bewonderaar van u, juffrou du Buisson. Ek glo nie hy het een van u opvoerings misgeloop nie.
- LUCIA: (LAGGIE) Regtig? Kry tee, mnr. Fouché . . .
- FOUCHÉ: Dankie.
- LUCIA: . . . en 'n beskuitjie.
- FOUCHÉ: Dit lyk heerlik.
- GEKLINK VAN KOPPIES**
- LUCIA: Is u vader 'n gereelde skouburgganger?
- FOUCHÉ: O ja, juffrou! Tot met sy dood in '55 het hy baie min opvoerings misgeloop.
- LUCIA: O, is u vader oorlede . . . (VINNIG) Kry nog 'n beskuitjie.
- FOUCHÉ: Dankie. (Pouse) O, ek dink hierdie uitknipsels en programme is fassinerend! 'She Stoops to Conquer' . . . hoe jammer dat ek u nooit sien speel het nie!
- LUCIA: Ja, dis seker lank voor u tyd, nè?
- FOUCHÉ: Ongelukkig, ja. (GEESDRIFTIG) Maar my vader het deur sy vertellings u opvoerings vir my laat lewe!
- LUCIA: U is baie galant, mnr. Fouché!
- (HY LAG VERLEË)

- FOUCHÉ: (ONSEKER) U wonder seker wat die doel van my besoek is, juffrou?
- LUCIA: (BESKEIE) Om u die waarheid te sê, mnr. Fouché: in my beroep kry mens nogal dikwels onverwags besoekers. (LAGGIE) U weet . . . kunstenaarvriende wat enige tyd van die dag — én die nag! — hier aankom vir 'n versnaperinkie.
- FOUCHÉ: Ek sal maar met die deur in die huis val . . .
- LUCIA: Nog 'n koppie tee?
- FOUCHÉ: E . . . nee, dankie.
- LUCIA: (MERKBAAR OPGEWONDE) Wel, waar-mee kan ek van diens wees, mnr. Fouché?
- FOUCHÉ: Juffrou du Buisson, ons beoog 'n rolprent . . .
- LUCIA: 'n Rolprent? Hoe interessant! So, u is dus in die rolprentwese?
- FOUCHÉ: Wel . . . ja.
- LUCIA: Dit moet opwindend wees! En . . . ?
- FOUCHÉ: (VERBOUEREERD) Ons het gedink . . . ten minste, ons het gewonder of ons u kan nader om 'n rol te vertolk . . .
- (POUSE)
- LUCIA: U het my effens op 'n verkeerde voet gevang, mnr. Fouché!
- FOUCHÉ: O, ons besef terdeë dat u seker 'n vol program het, maar ons het gedink ons sal maar die stoute skoene aantrek . . .
- LUCIA: Ek vind die rolprent natuurlik 'n opwindende medium, weet u. Maar kan u meer lig op die saak werp?
- FOUCHÉ: Ons hele onderneming is nog in 'n beginstadium, juffrou du Buisson, maar ons het groot planne.
- LUCIA: (GEÏNTERESSEERD) Ag so? En watter maatskappy verteenwoordig u?
- FOUCHÉ: Soos ek gesê het, dis eintlik maar 'n jong onderneming. Om die waarheid te sê, ek en 'n vriend het besluit om sêlf die rolprent te maak!
- (POUSE)
- LUCIA: O, hoe interessant!
- FOUCHÉ: (GEESDRIFTIG) Ons is seker dit gaan 'n groot sukses wees!
- LUCIA: Het u straks die draaiboek saamgebring?
- FOUCHÉ: Ongelukkig nie. Ek skryf hom nog.
- LUCIA: Skryf ú dan die draaiboek?
- FOUCHÉ: Ja, maar hy is klaar beplan . . . moet nog net neergeskryf word. Glo my, dis 'n verhaal met wonderlike moontlikhede, juffrou du Buisson!
- LUCIA: U is baie ambisieus, mnr. Fouché.
- FOUCHÉ: Die spelleiding rus ook op my skouers. Ons het

- juis gemeen as u instem, kan u dalk moontlik ook dáármee behulpsaam wees.
- LUCIA: Ek verstaan. (TOONLOOS) Die rol wat u vir my in gedagte het — kan u meer daarvan vertel?
- FOUCHÉ: (APOLOGETIES) Dis ongelukkig nie 'n baie groot rol nie, maar hy het heerlike speelmoontlikhede. Die klem van die verhaal val natuurlik op die twee jong minnaars . . . Hulle het allerlei moeilikhede met hulle onderskeie huisgesinne, en net Marié — dis nou die aster — se grootmoeder is hulle simpatiekgesind.
- LUCIA: En u wil hê ek moet die ouma speel?
- FOUCHÉ: Ja, dis reg. Soos ek gesê het, dis ongelukkig nie 'n hoofrol nie, maar ons sal so bly wees as u instem. (VERLEË) Ons het gemeen u naam sal baie prominensie aan ons onderneming gee.
- LUCIA: Is dit so ver u plan gevorder het?
- FOUCHÉ: Min of meer, ja. My vennoot is juis nou besig om reëlings te tref vir 'n kamera. U sien, hy behartig al die tegniese sake.
- LUCIA: Wanneer begin u die rolprent skiet?
- FOUCHÉ: Sodra al die sakies in orde is . . . so gou as moontlik.
- LUCIA: Ek verstaan.
- (POUSE)
- FOUCHÉ: Is . . . is u gewillig om die rol vir ons te speel?
- LUCIA: Meneer Fouché, ek weet regtig nie of . . .
- FOUCHÉ: (PLEITEND) Juffrou, ons besef dat u seker baie min vrye tyd het, maar dit sal só baie vir ons beteken as u inwillig. Ons sal trouens u tonele skiet enige tyd wanneer u beskikbaar is. Ons wil so graag 'n sukses van die onderneming maak. Al ons hoop is op u gevestig. Ons het u nodig . . .
- LUCIA: (ONOORTUIGEND) Rolprentwerk moet avontuurlik wees.
- FOUCHÉ: . . . ek en my vriend het al ons drome om hierdie rolprent gebou. U sal natuurlik as gaskunstenaar verskyn. Ons rolprent kán 'n sukses wees . . . ek wéét dit kan . . . as u instem. Wat is u besluit, juffrou du Buisson?
- (LANG POUSE)
- LUCIA: As julle my nodig het . . . ja, ek neem die rol aan.
- FOUCHÉ: (ONGELOWIG) Regtig? Is u regtig ernstig?
- LUCIA: Ja . . . ja, ek is.
- FOUCHÉ: (EKSTATIES) Ek kan dit amper nie glo nie! Weet u, toe ek vanmiddag hiernatoe stap, was my hart maar in my skoene, hoor! Baie, baie dankie, juffrou du Buisson. My vennoot sal net so in die wolke wees! Nou weet ek: die rolprent gáán

suksesvol wees. Dit is onvermydelik met ú as gas-kunstenaar! (POUSE) Sal u my asseblief nou verskoon? Ek wil dadelik begin skryf aan die scenario.

LUCIA: Al te seker, mnr. Fouché.

FOUCHÉ: Nogmaals baie dankie juffrou Du Buisson. Ek tree spoedig weer met u in verbinding.

LUCIA: Dankie vir u besoek, mnr. Fouché, en vir die fraai ruikertjie. Bring gerus u vriend saam volgende keer.

DEUR OOP

FOUCHÉ: Ek sal definitief! Nogmaals baie dankie, juffrou! Goeiendag!

LUCIA: Tot siens.

DEUR TOE

(LANG POUSE) Ses rooi rose. Ek moet hulle in die water sit: blomme verwelk so gou.

(POUSE) Ek moes hom eintlik uit my huis weggejaag het. (SY BEGIN SAGGIES SNIK)

Ek weet nie hoekom ek ja gesê het nie. En ek weet ook nie hoekom ek huil nie . . .

DOOF UIT

AUGUSTUSBOOM

Vanmôre het ek jou gevind,
geel blink boom in my tuin.
Net soos mens griekse vye eet,
het jy my jou laat sien:
eers bietjie-bietjie proe
en liggies kou
dan stadig heerlijk sluk
tot teen die maag se holte aan
en net daar het ek jou gevoel,
Augustusboom,
my geel boom in die tuin.

VIR DIE MAN MET DIE GROEN OË

(As hulle regtig groen was)

Ek dink so
groen soos sportkarre
somerbome
seë
ook groen
soos wat reën kan pers wees
of winters blou
en net soveel keer groen
as wat ek lief is
vir Vivaldi
vir wind

EINTLIK

Eintlik het ek jou nie lief nie
jy met jou weemoed
soos populiere in die wind
eintlik het ons niks gemeen nie
behalwe tog
die roekeloosheid van ons oë
in kamers vol van mense
eintlik kan ons glad nie gesels nie
alhoewel ek verstaan
wat jy sê as jy stilbly
eintlik ook wil ek niks van jou hê nie
meer as jou daarwees (Dasein?)
elke blomlose dag
eintlik ontwyk ek die straf van jou soene
eintlik vergeet ek jou heeldaglank
eintlik is heeldaglank
heeltemal geen dag lank
maar nee o nee
nooit
het ek jou lief nie

KLIP EN KLEI, VERSFELD SE GROOT KLEIN BOEKIE

*'n Bekentenis en iets van 'n resensie.
Vir die kritikus met die groot duimstok.*

Eers die bekentenis: ek kry die arme professionele kritikus jammer. Hy sit op sy klip en wag vir die vissies. En vang hy een moet hy dadelik sy duimstok gryp en noukeurig meet en weeg, en terug in die water van die onbekendheid gooi as die ou dingetjie na sy oordeel darem te lig en nikswerd is. So was dit toe ook in 1968. Toe die oujaar aanbreek, het die Afrikaanse dam nog nie een vissie gelever wat literêr groot genoeg is om te ontleed nie. Die ou paartjies wat daar was, was volgens dié kritikus so pieperig en vol grate dat hy dit nie ten aanskoue van die Tydskrif se lesers wou sit en afpeusel nie.

Nou hiermee stem ek volkome saam: as die dam se vissies te klein is, is stilbly miskien die beste resensie. En nou moet ons almal maar geduld beoefen tot een of ander dag- of Sondagblad weer 'n Vaaldamse monster uit die troebel waters vis. Dan kan die kritici agterna weer inspring en probeer verduidelik hoe dié monster eintlik maar 'n palinkie of 'n moddervissie is, en glad nie so 'n bedreiging van ons sedes soos aanvanklik gemeen is nie.

Gelukkig het ek tussen die klein vissies en die groot duimstokke deur op Marthinus Versfeld se groot klein boekie afgekom. Een met sommer so 'n ordinêre titel, en sonder allerlei snaakse kleure en figure op die buiteblad. En sy koms is ook nie vooraf aangekondig en met die poskar se beuel oor die bulte geblaas nie. En omdat dit nie die soort boeke is wat gewoonlik deur resensente en kritici gelees word nie is dit ook nie sleg gesê en verdoem nie. Maar dit het darem vir hulle iets te sê. En vir die meester voor die klas, en vir die dominee, en vir die redakteur, en vir die gewone man en die uitsonderlike man. Daarom is dit 'n uitsonderlike boek.

Maar om terug te kom op die vissies en duimstokke. In Klip en Klei is daar drie hoofstukke oor die visse en die man wat hulle vang. En luister maar na die wyse waarop hoofstuk 7 begin, en gaan pas dit toe op jouself of op die boek wat jy wil meet:

Al besit jy ook die beste gereedskap op aarde sal dit jou nie veel help as jy nie weet hoe om dit te gebruik nie. Jy kan binne 'n paar dae op enige oop veld leer om te gooi. Dit is nog die minste. Daarby moet jy die verstand van 'n vis assimileer, en daarvoor moet jy slim wees. Aan moontlike waarnemings is daar geen einde nie. Die hengelaar moet 'n goeie natuurkenner wees, wat hom in hierdie bonte wisselende wêreld verlustig. Die vis bring jou nader aan die skeppende wysheid.

Maar miskien is 'n vis en 'n boek tog nie so eenders as ek dalk dink nie. Ek gee nie om nie. Ek lees en geniet Versfeld met al my sintuie. En al kan ek as gewone man nie oordeel oor die vakwetenskaplikheid van sy filosofie nie, kan ek darem waarneem dat dit my diep raak. Daarby bevat dit waarhede wat vir die hengelaar en die dominee, vir die kritikus en die redakteur aangehaal kan word:

'n Man wat hom net by die een soort water wil hou, is soos 'n man wat net die skoonheid van blonde vrouens kan raaksien. Die helfte van die wêreld gaan aan hom verby.

Konkreet, op die aarde, en hier! Dis die klip en klei van die lewe waaroor Versfeld skrywe. En die hemel weet ons het sulke filosofie nodig. Suid-Afrika het oorgenoeg onverstaanbare woordemakers: filosowe en opvoedkundiges wat die skuldelaas van ons volk daagliks vergroot deur die woordegebruik waarmee hulle ons biblioteke vul. Maar 'n man wat iets te sê het, sê dit en kry klaar. Hy weet:

. . . hoe meer ons die sterre meet, en hoe meer ons dit regkry om hulle weë met vuurpyle te bewandel, hoe hefter moet ons aan onself en aan ons aarde kleef. Hierdie bome, hierdie water, hierdie handvol waboomblare is enig . . . Eerbiedig die grond waarop jy lê, en die stof waaruit jy geskape is. Wie nie by homself tuis is nie, kan nêrens gaan nie, want hy het geen vertrekpunt nie. Ons wat in die ruimte sweef, moet ruim van binne wees. Ons reis om 'n vaderland te ontdek, om te weet waarvandaan ons kom. Dit is wat hier voor die hand lê wat buitengewoon is.

En wie ook sy volgende paragraaf gaan lees, sal ontdek dat hier 'n digter aan die woord is. Ons het al gehoor van moderne prosagedigte, en van die pogings te lese gekry. Hier het dié soort letterkunde 'n werklikheid geword omdat dit nie pretendeer nie. Dis doorgewoon die egte klip en klei van ons alledaagse taal waaruit die wonder van ontdekking na ons kom.

Ons kan hier in der waarheid van ontdekking praat omdat Versfeld agter die gewoonheid van klip en klei, en van vis en water vir ons die onberekenbare wêreld van verhoudinge tussen mens en mens, en tussen mens en God openbaar. In hierdie opsig is Versfeld timmerman, iemand wat soos die digter dinge aanmekaar sit, iemand wat ons gebroke ou wêreld weer samehang gee, dit vul met betekenis. En wat dit ook vul met religieuse betekenis. Daarom is Klip en Klei ook 'n boek oor die lewenskuns. En daar is niks wat ek meer begeer nie as dat al die pratende kultuurprofete die boek moet lees en begryp en toepas. Dan sal ons minder monumente bou, en minder praat oor ons Christelikheid, en minder splinters in ons mede-Afrikaners se oë soek.

Ek het 'n klompie aforismes uitgesoek en plaas dit later as bladvullers. Die enigste wat ek hier plaas, is die een oor

resensente. Dit herinner mens aan die gevaar van te veel woorde:

Sommige resensente is soos brommers: hulle leef op wat hulle nie self geskep het nie.

Maar ek wou nie juis resesent wees nie, slegs maar een goeie boek noem en u probeer aanmoedig om dit te koop en dit voor u bed te laat lê — sommer vir die herlees voor dit slapenstyd is. En kritikus was ek nog minder. Dan sou ek te veel soos Versfeld se tiervanger te werk moes gaan: „steek jou arm by sy keel af, gryp sy stert, en keer hom binnekant buite om,” En dit is alleen moontlik as jy 'n baie mak tiertjie het, of een van die moeilike moderne romans wat sonder konkrete klip en klei tog simbolies wil wees.

Versfeld se werk is te ernstig vir sulke speletjies en te heerlik speels vir sulke ernstige omdoppery. En al sou dit nou ook die enigste vis wees wat ons ou dammetjie opgelewer het, moet u weet: ek het u nog nie die helfte van die storie vertel nie. Die deel wat nog in die water is, moet u maar self gaan meet.

DIE VAAL BEER

Haar dag se bene is verlam. Hy sit beteuterd in die rystoel van koue. Stuifreën bedek hom afsydig en die wind snuffel sku aan sy voete.

Haar oë is treurig en grys. Sy voel jammer vir haar dag. Hy sit so alleen en wit in die rystoel. En dis jammer ook oor die vaal Beer met die groot hande en die skedel wat al wys.

Eenkeer het sy 'n Skaap verloor. Maar hy was altoos 'n swartskaaip.

Hy het afgestort in die skeur van die Onbegrensde en die Absurde.

Daar was 'n Bees ook. Maar die bees wou nooit met haar gesels nie.

Hy het met bossies en grond en korhane gesels.

Maar die Beer? Hy was tog vriende met die Neushoringvoël in haar herberg. En met die klein lemoenlyfie van die Ool.

Buite is die wêreld nat. En verlep. Uitgelewer aan 'n onbekende seisoen van reën. Genadeloos. Mistroostig miskien. Mistroostig sonder die Beer. Dit sou anders gewees het as hy hier was.

Sy wêët.

Sy sou koffie vir hom gemaak het. Hulle sal onder die bruin kaneel van die nag lê. Onder die suiker van die sterre. Hulle sal nie praat nie. Hulle sal na die gesprekke van kitare luister. Hulle monde sal teenmekaar fluister. Later sal sy vir hom vertel daar is twee diamante op sy bors. En sakte vere in die holtes onder sy arms.

Buite het dit donker geword. Sy skakel die lig aan. Haar Beer sal nie meer kom nie. Die stilte suis vlagies reën. Sy maak 'n venster oop. Sy trek haar klere uit en skakel die lig weer af.

Sy lê op haar bed en sy weet die Beer se rug is 'n wye landskap.

Sy ore is diep grotte met varings. Sy sou haar woorde daarin wegbêre.

Môre sal die geel kokon van son haar toevou. En sy sal die Beer teruggee aan lemoene en denne en aan die silwer kleppers van elke waterval

hierdie wêreld het haar liefde verban

nakend in slote gegooi

haar oë met stede bedek

en die papie van haar bloed vermink

Die vaak vertroetel haar treurige oë. Sy tonnel die slaap in.

Sy glo dat hy vannag hier is. Die vaal Beer met die groot hande en die skedel wat al wys.

SKYFIES

PRYSENSWAARDIGE PRYSE

Ek wil nou nie onse redakteur verwyt dat hy verlede Augustus te lustig gepleit het vir meer letterkundige pryse nie, maar dit lyk my die uitgewers het die aas opgetel en wil die Akademie nou na die kroon steek. Die Hertzog-pryse en die ander ou bekroninkies lyk na blikgoed langs die nuwe pryse van ons kapitalistiese uitgewers. En as die uitgewers eerste by die skrywers uitkom en pryse toeken, sal die Akademie 'n fynkam moet gebruik om érens nog 'n onbekroonde raak te loop wat vertrous moet word. Tog mooi van onse uitgewers dat hulle die Tydskrif so beamend lees!

WAAR GAAN AL ONS GELDJIJES HEEN?

Ek ooit 'n skrywer word? (Of sê dan maar skryfster — net vir geval Dr. Hennie in die omtrek is.) My staan en afsloof snags, lank na middernag nog soos 'n vreemde gedaante op en af loop en soek na die regte woord as jy soos ander mense kon slaap? En dan kom die uitgewer en hy hou nie van jou gesig nie en jy soek 'n ander een. En hy hou van jou gesig maar nie van jou taal en styl nie. En vra jy hom waar sien hy jou styl, kyk hy jou aan of jy 'n hond is wat hom met 'n muishond besmeer het. (Die hond, nie die uitgewer nie).

Kom ons kies kortpad na die eerste tjekkie. Dit duur lank en jy kon ook maar daarsonder klaar gekom het. Maar tog. Dis daar. En dis iets. En die uitgewer sit met 87 en 'n $\frac{1}{2}$ persent en jy met 12 en 'n $\frac{1}{2}$ persent MINUS die 10 persent wat die armlastige ou Skatkis van jou eis. Daardie 10 persent belasting op die skrywer se produktiwiteit is nie alte mooi nie. As die Staat 'n Jood was, of selfs net verlangskoonfamilie, sou mens dit inhagigheid genoem het. Nou noem ons dit volksdiens.

Om nie te skaaf nie is 'n seën, of nee — 'n hele boel seëninge

Sal jy wat nie 'n skrywer is nie jou seëninge tel? Hier is 'n paar:

1. Jy hoef nie snags te werk nie.
2. Jy kan saans koerant lees en bioskoop toe gaan en die lewe geniet.
3. Jy hoef nie boek te hou van al die $12\frac{1}{2}$ persente waarvan jy weer 10 persent in die staat se arm-beurs moet laat val nie.
4. Jy hoef nie heeldag te hoor hoe mense dink jy maak baie geld nie.
5. Jy word nie oor jou poging tot volksdiens in die openbaar sleg gesê nie.
6. Jy word nie die arme matrikulante se paaiboelie nie.
7. Jy word nie deur sekere dominees tot volksverraaier en liberalis en moontlike kommuniste verklaar nie.
8. Jou bure kyk jou nie skeef aan nie.
9. Jou kuiergaste het nie lang hare en beboste baarde en vermiljoen hemde nie, sodat jou bure se kinders oor die muur kom leun om hulle te sien nie.
10. Jy *bet* nie 'n uitgewer nie maar gee jou eie geld uit.
11. Mense steel nie jou toneelstukkies en voer dit skelm op om die opvoerregte vry te spring nie.
12. Mense wat tablo's opvoer en nasionale feesdae hou gebruik nie jou woorde (reg, of verdraaid) soos dit hulle pas om die volk op te sweep terwyl die spreker by dieselfde geleentheid jou verkleineer as 'n volksvreemde nie.
13. Jy het minstens dertien seëninge waar die skrywer 13 ander goete het.

LUILEKKERLAND

As sommige van ons werklik goeie kritici (hier spits álmal die ore!) nou nie so gou gaan sit en arriveer het nie kon ons letterkunde miskien nog voordeel uit hulle reis geput het. Dat sommige mense nou verkies om so gou tot die geskiedenis te behoort!

KOLLE, GEEL KOLLE, GROEN KOLLE, ROOI KOLLE,
BONT KOLLE, ALLERHANDE KOLLE...

Dis nie die nuwe tydskrif nie.

Ek staan mos met Audrey Bignaut se nuwe boekie so in my hand en wonder waar ek nog so 'n kol gesien het toe ek die gedagte kry om sommer so hier en daar te kyk watter rol die kol in ons letterkunde gespeel het. En voor ek nog *Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns* kon sê, sien ek net die pure kolle. Daar vroeg uit 1961 se dae toe Anna M. Louw die *Kol van die Komeet* geskryf het (met 'n kol of die voorblad én op die rug) het die kol al in 'n uitwaartse beweging ons buiteblaaie, begin inneem. Op *windroos — verhale van 10 sestigers met 'n inleiding deur n. p. van wyk louw* is die kol geel met swart punte. En 1966 het *Herinnering se wei* 'n Saturnuskring óm die binnekol — voor wit, agter swart. Henk Rall se boek met die openbarende titel *'n Son breek* wek ewe eens assosiasies met 'n waterbok. Maklike ontwerp dié — kol met 'n kring!

Ek moet eerlik sê ek het laas soveel kringe en kolle gesien toe my pa in die depressie nie 'n merkyster kon bekostig nie en hy sy geskeerde skape so met 'n bottel of 'n stuk hout gekring en gekol het: kring vir die ooitjies, kol vir die hamels. Al verskil: hy het dit òf op die voorblad òf op die boud gedoen, nie voor en/of agter nie. Ek sien Henriette Grove se *Jaarringe* het destyds 'n bont kol gekry, sonder 'n kring. Nogal mooi. So 'n effense afwyking van die patroon wek sommer nuwe belangstelling. Maar ek wens die bottel wil nou breek, of die verf wil opraak.

Ongekol die uwe,
OU GRIETJIE

BOEKE ONTVANG 1968

A. A. BALKEMA, KAAPSTAD

Pama, C. (Red.) Die Suid-Afrikaanse Biblioteek (Sy geskiedenis, versamelinge en bibliotekarisse 1818-1968) R 5.00

AFRIKAANSE PERSBOEKHANDEL, JOHANNESBURG

Venter, Pieter: Uit 'n kamer in R 1.85

HUMAN EN ROUSSEAU, KAAPSTAD

Andersen, Hans C.: (vert. deur Marié Opperman): Tante Tandpyn e.a. sprokies R 2.50

— : Die skurwe padda e.a. sprokies R 2.50

— : Die biskop van Börjglum e.a. sprokies R 2.50

— : Die wind vertel e.a. sprokies R 2.50

Coatsworth, Elizabeth: Daan Woestyn R 1.35

Eybers, Elisabeth: Onderdak R 1.95

Grobbelaar, Pieter W.: Geliefde Generaal R 1.80

— : Die mooiste Afrikaanse sprokies R 3.75

Kaye, Geraldine: Kofi en die arend R 1.35

Kibel, Freda: Wolf Kibel (A brief sketch of his life and work by —, and a critical assesment of his work by Neville Dubow) R12.50

Kocher, Hugo: Die koningtier van Sarjoevallei R 1.50

Mallory, Sir Thomas: Koning Arthur en sy ridders van die ronde tafel (In Afrikaans oortertel deur André P. Brink) R 1.80

Schoeman, Karel: Spiraal R 1.75

Tolkien, J. R. R.: Die smid van Groot Wooton R 1.50

Verne, Jules: Veertien seuns op 'n eiland (Vert. Chris van Lille) R 1.80

Versfeld, Marthinus: Klip en klei R 1.95

Blignaut, Audrey: Om die son te aanskou	R 1.25
Blomerus, Marié: Fosforblom	R 1.95
De Klerk, W. A.: Buite die raamwerk	R 3.15
De Vries, Abraham H.: Joernaal uit 'n gragtehuis	R 1.80
Nienaber, G. S.: Louis Henri Meurant ('n Vroeë Afrikaanse joernalis)	R 4.20
Nienaber, P. J.: Wat doen die Akademie?	R 3.70
Rall, Henk: Ringmure	R 2.20
— : Wit ryp	R 1.70
Van Niekerk, Dolf: Skrik kom huis toe	R 1.65

VOORTREKKERPERS, JOHANNESBURG

Mikro: Die harp (Sias en Mias nr. 12)	R 1.05
Nienaber, P. J.: Taal en Beeld (Geskiedenis van die Afrikaanse Taalbewegings)	R 1.95
Ross, Jo: (Versamel deur): Suid-Afrikaanse Kersliedere/South African Christmas Carols	R 4.10
Swanepoel, P. C.: Polisie-awonture in Suidwes-Afrika	R 1.80
Van Blerk, H. S.: En drie maal kraai die haan	R 1.95
Van Wyk, Schalk: Afrikaanse Odyssee	R 1.80
Van Jaarsveld, F. A. en Van Wijk, Theo: Nuwe geïllustreerde geskiedenis vir st. 9 en 10 — Deel II	R 2.20

BUITELAND

Van Haelewijn, Joris: Gedichten (N. V. Drukkerij Erasmus Lederberg, 1968)	
De Vree, Paul: Poëzie in Fusie — Visueel, konkreet, fonetisch (De Bladen voor de poëzie, Lier, 1968)	—

TYDSKRIFTE

Kentering, IX, 4 en 5
Vlaanderen nrs. 97-100
Wurm, nr. 9
Kol nrs. 1-4

Gedruk deur T. W. Hayne Beperk (Hayne en Gibson), Johannesburg.

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—